

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет філології, історії та політико-юридичних наук
Кафедра політології, права та філософії
Політологія. Гендерні студії
052 Політологія

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»
ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТ У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ ТА ЄС:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Студентки: Сіренко Карини Вадимівни

Науковий керівник: Дудка Лариса Олексіївна

Рецензент: _____

_____

Рецензент: _____

_____

Допущено до захисту: _____

_____

Зав. кафедри:

Ніжин – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПАРИТЕТНОСТІ В ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТАХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН	8
1.1 Реформування виборчого права, як перший крок до гендерної рівності в суспільстві.....	8
1.2 Політична емансипація жінок у Західній Європі.....	12
1.3 Розвиток жіночого політичного руху в Україні.....	21
РОЗДІЛ 2. ІДЕЙНЕ ТА КУЛЬТУРНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО ПАРИТЕТУ В ПОЛІТИЦІ	27
2.1 Ідейні течії фемінізму.....	27
2.2 Теоретичне обґрунтування поняття гендерного паритету.....	33
2.3 Практичні аспекти впровадження паритетної політики.....	38
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ ПОЛЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПАРИТЕТУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ	47
3.1 Гендерна політика країн Європейського Союзу (Німеччина, Іспанія та Швеція).....	47
3.2 Політичні реалії гендерного паритету в Україні.....	61
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	74
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Вивчення проблеми еволюції та функціонування сучасних суспільств, які ґрунтуються на принципах паритетності на сьогоднішній день є однією з найбільш актуальних та широко досліджуваних тем серед науковців. Розгляд питань гендерної рівності є однією з ключових складових формування прогресивного демократичного суспільства, оскільки повні політичні та громадянські права і свободи не можуть бути повністю забезпечені в умовах статевої дискримінації.

Міжнародна спільнота та Європейський Союз визнали необхідність вирівнювання представництва чоловіків і жінок на керівних посадах, оскільки недопредставленість є серйозною перешкодою на шляху демократичного розвитку країн. Підвищення рівня представництва жінок також розглядається як необхідна умова для врахування їх інтересів у процесі прийняття рішень, що є важливим для покращення загального рівня гендерної рівності та становища жінок у суспільстві.

Актуальність проблеми. На сьогоднішній день, кожна європейська країна відрізняється за механізмами реалізації принципу гендерної паритетності в політиці, що залежить від низки чинників, зокрема, рівня пріоритетності даного питання у їхній внутрішній політиці та суспільному житті.

Для того, щоб удосконалити політику і практику, які мають на меті покласти край нерівному представництву жінок і чоловіків у процесі прийняття рішень, важливо знати, які фактори пояснюють відмінності між країнами. З ціллю проаналізувати та порівняти ці відмінності, було обрано три країни, які вже є членами ЄС - Швеція, Іспанія та Німеччина, та країна, яка лише на шляху до вступу – Україна.

Для ретельного дослідження правового поля та політичних ініціатив в галузі гендерної рівності було обрані саме ці країни ЄС, оскільки вони відомі своїми реформами, спрямованими на вдосконалення соціальної справедливості та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхньої

статі та мають різні історичні особливості формування паритетної політики. Тому вивчення їхнього досвіду може стати важливим внеском у формування ефективних стратегій та заходів для забезпечення рівного представництва. Більш того, в світлі підвищення на порядок дений теми європейської інтеграції України, такий порівняльний аналіз може надати засади для позитивного розв'язання гендерних питань в Україні, враховуючи трансформаційні процеси, які відбуваються.

Об'єктом дослідження є політика досягнення гендерного паритету у європейських країнах.

Предметом дослідження є теоретична та практична база впровадження паритетності у країнах Європи; феномен виникнення політичних жіночих рухів, як спрямлюючий каталізатор імплементації гендерної політики.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що вперше в одному дослідженні були проаналізовані заходи гендерної паритетності в країнах Європейського Союзу, таких як Німеччина, Іспанія та Швеція. Цей аналіз визначався контекстуальним підходом, який враховував не лише описові аспекти, а й спрямовувався на виявлення особливостей та різниці у порівнянні з українською ситуацією. Особлива увага приділялася історичному контексту, що збагатило розуміння впливу минулих періодів на сучасні практики гендерної рівності.

Ступінь вивчення теми. в літературі. Основою даного дослідження є міжнародні та європейські договори і угоди, щорічні європейські звіти, світові офіційні рейтинги та конституції країн ЄС, а також статті та роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників з цього питання. Зокрема, Загальна декларація прав людини [2], Глобальний звіт про гендерний розрив [7], Індекс гендерної рівності ЄС [6], Пекінська декларація [8], Виборчий Кодекс України [1] тощо.

Вивченню історичному контексту та передумовам виникненням феміністичних рухів приділила вагому увагу Карен Оффен у своїй книзі [29].

Грунтовний аналіз жіночих виборчих рухів також проводили К. Шафер, Е. Буркет, К. Креспо Гарей, С.А. Петреченко [65, 45, 48, 18].

Існує також велика кількість фундаментальних праць, в яких науковці докладно висвітлюють розвиток явища паритетності та його механізмів в контексті демократичних трансформацій. Зокрема, цьому явищу присвятили свої праці - Д. Макрае [28], Дж. Прауд [30], Д. Стокемер [31] Дж. Кантола [27]. Опосередковано також згадувались науковці, які дотичні до розробки та обґрунтування цього поняття, Р. Інглхарт та Дж. Ловендускі. Цитувались також вчені-феміністки, які фокусувались у своїх дослідженнях на проблематиці рівного представництва - Ені Філіпіс та Сюзанна Дові.

В роботі також було використано праці вітчизняних дослідниць, які вивчають специфіку гендерно-політичних процесів в Україні: І. Тишко [38], Т. Марценюк [37], Н. Залеток [12], Н. Олійник [17], О. Горулькьо [11], К. Задюєнко [36], М. Богачевська-Хом'як [9].

Для дослідження гендерної та паритетної політики в Німеччині, були розглянуті праці таких німецьких дослідників, як І. Ленс, Е. Ботч, Ф. Гіффей [59, 25, 26]. Вивченням шведських політичних гендерних стратегій займаються у своїх роботах Л. Гранат, Л. Миренберг, С. Кан та В. Фаргберг [55, 39]. Іспанському контексту в цих питаннях приділяють увагу А. Плаза, К. Гарсія, Дж. Лералта, Е. В. Фіз, І. Арбол-Перез [63, 53, 41].

Під час написання наукової роботи було використано також значну кількість матеріалів як вітчизняних, так і зарубіжних Інтернет ресурсів та ЗМІ. Адже, з їх допомогою можна скласти більш реальну картину практичного застосування механізмів паритетності та суспільного ставлення до таких заходів.

Отже, маючи досить широкий перелік праць та необхідних джерел, ми можемо зробити ґрунтовний порівняльний аналіз означеної проблеми.

Метою дипломної роботи є проведення комплексного порівняльного аналізу стану гендерного паритету в політичній сфері країн Європейського Союзу та України.

Для ралізації мети дослідження маємо виконати такі завдання:

1. Визначити історичні передумови розвитку феміністичних емансипаційних ідей
2. Надати характеристику жіночим політичним рухам в Європі
3. Охарактеризувати провідні течії фемінізму
4. Розкрити теоретичну основу створення концепції паритетності
5. Дослідити механізми та наслідки впровадження паритету в політиці країн ЄС
6. Проаналізувати специфіку гендерної політики в Німеччині, Швеції, Іспанії та Україні
7. Порівняти особливості імплементації паритетної політики в даних країнах

Методи дослідження. Для розкриття означеної проблеми використовувалися як загальнонаукові так і специфічні методи. Зокрема, *емпіричний метод* дозволив описати факти, явища суспільно-політичного життя, та безпосередній зв'язок між ними. За допомогою історичного методу було вивчено динаміку подій між етапами формування гендерних політик обраних європейських країн. Статистичний метод використовувався при аналізі показників країн, відповідно до європейських та міжнародних рейтингів, а також при розгляді динаміки жіночого представництва в національних парламентах та партіях. За допомогою аналітичного підходу було виділено основні чинники та особливості, які впливають на ефективність упровадження паритетності в країнах.

Використовуючи метод порівняльного аналізу на основі виділених чинників було порівняно та протиставлено обрані країни.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Матеріали та результати кваліфікаційної роботи можуть бути використанні: викладачами та студентами/ками суспільно-політичних спеціальностей та гендерних студій; дослідниками/цями феміністичних емансипаційних процесів, гендерної політики або явища політичної паритетності. Теоретичні та практичні

матеріали можуть також стати підґрунтям для написання доповідей, авторських лекцій, наукових робіт та тез на наукові конференції.

Апробація результатів роботи.

Здійснення апробації результатів роботи відбувалось в кількох формах:

1. За результатами дослідження було опубліковані дві наукові статті:

Роль українських жіночих рухів у розвитку різних течій фемінізму. *Вісник студентського наукового товариства*. м. Ніжин. 2023. №28. С. 78-81

Сіренко К. Політика гендерної рівності в Україні (1919 – 1991 рр.) *Вісник студентського наукового товариства* [електронне видання]: збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів / за заг. ред. О. В. Мельничука. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. Вип. 29. С.

1.

2. Політика гендерної рівності в Україні 1919-1991рр. *Вісник студентського наукового товариства*. м. Ніжин. 2023. №29. В друці

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають в себе 8 пунктів, а також висновків, списку використаних джерел та літератури (68 найменування) та додатків.

Розділ 1. Історія впровадження гендерного паритету в політичних інститутах європейських країн.

1.1. Реформування виборчого права, як перший крок до гендерної рівності в суспільстві

Рубіж XX – XXI століть ознаменувався прогресивними змінами у поглядах на роль жінки в суспільстві і як наслідок створив сприятливі умови для розвитку політики гендерної рівності. Одним з кроків у досягненні гендерної рівності є також збалансована політична участь жінок і чоловіків у політичних і громадських процесах прийняття рішень.

Вже з кінця XIX ст. значно посилилась активність жіночих рухів, головні завдання яких полягали в боротьбі жінок за зрівняння прав з чоловіками в економічній, політичній, культурній сферах життя, а також їх участь у загальнополітичних процесах.

Перші ідеї рівності можна спостерігати ще в XVIII столітті. Насамперед, у філософських течіях Просвітництва та Романтизму, які проголошували рівність усіх людей незалежно від статі та підкреслювали важливість самовираження. Наступним каталізатором була Французька революція та Декларація прав людини і громадянина від 1789 року, яка проголошувала, що «Люди народжуються і залишаються вільними і рівними у правах». А також Декларація прав жінки і громадянки опублікована Олімпією де Гуж у 1791 році. Її працю вважають фактично початок фемінізму, як такого.

Зараз ми розуміємо, що основа кожного демократичного суспільства полягає в наданні чоловікам і жінкам рівних можливостей доступу до участі у всіх сферах життя, в тому числі й у сфері політики, зокрема на найвищих рівнях прийняття суспільно-важливих рішень. Проте, довгий час чоловіки і жінки не були рівними. Жінки мали дуже мало прав в очах закону та фактично вони не мали права голосу. За ними була закріплена єдина гендерна роль згідно якої вони

повинні були вийти заміж за чоловіка, мати дітей і доглядати за будинком. Після заміжжя, будь-яке майно, яким володіла жінка, переходило у власність чоловіка, розлучення було майже неможливе, та був обмежений правовий захист від домашнього насильства [68].

Зайняті жінки робітничого класу часто працювали на низькооплачуваних роботах, наприклад, на нових промислових млинах і фабриках, або в побутовому обслуговуванні. Дуже мало жінок середнього класу працювали і як тільки вони виходили заміж, будь-які зароблені гроші ставали власністю чоловіка. Жінкам було дуже важко отримати університетську освіту, щоб отримати доступ до добре оплачуваної роботи, такої як лікар, архітектор або юрист [68].

Для лібералів XIX століття, прихильників ідей рівності, важливо було говорити про формальні, юридичні рівності, які давали б можливість людям відстоювати свої інтереси. Право на участь у голосуванні стало головною вимогою перших політичних організацій жінок у Великій Британії та Сполучених Штатах другої половини XIX століття. Саме через це перший період руху жінок за рівні з чоловіками права увійшов в історію під назвою суфражизм (від англ. suffrage – право голосу) [29].

Перший відомий випадок, коли жіноче виборче право було закріплене законодавчо відноситься до так званої «Ери свободи» у Швеції, коли після смерті короля Карла XII у 1718 році жінки, які платили податки, отримали право обирати членів парламенту. Переворот, здійснений королем Густавом III у 1772 році відновив монархію, і нова конституція урізала права жінок, зокрема і парламенту в цілому [32].

В середині XIX століття у Швеції спалахнув масовий рух за виборчі права жінок, організований переважно жінками країни. Незаміжні повнолітні жінки, які мали достатньо грошей, могли голосувати на муніципальних виборах ще в 1862 році. Але як тільки жінка виходила заміж за чоловіка, вона ставала неповнолітньою і втрачала право голосу. Учитель і політик Фредрік Теодор Борг написав першу пропозицію до Риксдагу про надання жінкам виборчого

права в 1884 році. Небагато в Риксдазі підтримали цю пропозицію, і лише в 1900 році почалася справжня боротьба за виборче право жінок. Опозиція з боку суспільства була сильною. Одним з аргументів було те, що жінки занадто імпульсивні та вразливі для такої важливої справи, як політика. Шведські жінки поклалися на традиції шведського народного руху. Самоорганізовуючись, влаштовуючи збори, збираючи підписи та наполегливо і вперто домагаючись свого, вони досягли мети - права голосу для жінок. Як наслідок, в 1906 році одружені жінки отримали право голосу на муніципальних виборах, а ще через два роки отримали право обиратись до муніципальних рад. І вже після виборів 1910–1911 років в місцевих органах влади отримали місця 40 жінок.

Після майже 40 років боротьби жінки нарешті отримали право голосу в Риксдазі. Це був 1919 рік, і перші вибори, на яких жінкам було дозволено голосувати та бути обраними до парламенту, відбулися в 1921 році.

На початку XX ст. (до 1920 років) жінки мали виборче право лише в чотирьох країнах Європи: Данія (1915), Ісландія (1915), Норвегія (1907), Фінляндія (1906) [32].

У 1918 році до цих країн також приєдналась Німеччина. Саме тоді, як великий успіх першого німецького жіночого руху у Веймарській конституції було закріплено активне і пасивне право голосу для всіх громадян віком від 21. Боротьба за виборче право жінок велася довгий час. Одночасно з виборчим правом було вирішено скасувати гендерну опіку: опіку батьків над відповідальними, незаміжніми жінками та опіку чоловіків.

В Іспанії перші вимоги щодо жіночого голосу з'явилися в кінці XIX століття, коли ряд жіночих громадських організацій і феміністичних груп почали активно виступати за рівні права для жінок, включаючи право голосу. Під час диктатури Прімо де Рівери (1923-1930) була зроблена перша спроба визнати виборче право за жінками, але воно було схвалено лише для муніципальних виборів (які ніколи не проводилися) і лише для жінок-глав сімей. У 1931 році, після повалення короля Альфонса XIII та встановлення Другої Республіки,

новий іспанський уряд проголосив Конституцію, яка надавала жінкам право голосу та право обирати. Це було важливим кроком у напрямку гендерної рівності в країні.

У деяких місцях жінки могли голосувати на місцевих виборах ще до того, як вони були зафрахтовані на національному рівні – або навпаки. У Швейцарії, наприклад, жінки забезпечили собі право голосу на національних виборах у 1971 році, але з 1959 року могли голосувати на місцевому рівні в деяких кантонах або штатах. Але в іншому кантоні, Appenzell Innerrhoden, жінкам було надано право голосу на місцевих виборах лише після рішення федерального суду 1990 року [64].

Також у багатьох країнах, де жінки отримали право обирати, вони були позбавленими права обиратись. Перші у світі жінки, обрані до парламенту, були у Фінляндії: у 1907 році на виборах до сейму було обрано 19 жінок (з 200 депутатських місць). Проте участь жінок у виборах до місцевих органів влади була закріплена лише після здобуття Фінляндією незалежності в 1917 році [32].

Українські жінки отримали виборчі права ще до жовтневого більшовицького перевороту 1917 року — 1 квітня (19 березня за ст. ст.) того року. Більшість жіночих союзів підтримували революцію та сподівалися, що їм відразу нададуть виборчі права. Проте, Тимчасовий уряд проігнорував їх заяви, аж допоки жінки масово не вийшли на вулиці, що змусило їх внести поправку “права без різниці статі”. В результаті більшовики, фактично, просто закріпили те, що відбулося під час революцій 1905 і 1917 років. Більш того, на Харківщині жінки вибороли політичне представництво ще до описаних подій - 19-го 1917 березня [38].

В Західноукраїнській Народній Республіці (1918), яка виникла після розвалу Австро-Угорщини, та проіснувала близько року жінки також мали законодавчо закріплене право голосу. Питання рівності чоловіків і жінок у ЗУНР було вирішено в тимчасовому Основному Законі про державну самостійність

українських земель колишньої Австро-Угорської монархії, який Українська Національна Рада ухвалила на засіданні 13 листопада 1918 року [38].

В міжнародному праві право голосу для жінок було закріплено в 1948 році, коли країни Організації американських держав прийняли Міжамериканську конвенцію про закріплення політичних прав жінок, а ООН — Загальну декларацію прав людини.

Стаття 21 Декларації визначає:

1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або опосередковано через вільно обраних представників.
2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби у своїй країні [2].

Жіноче виборче право прямо закріплено в Конвенції про політичні права жінок й у Конвенції про ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, ухвалених ООН 1952 і 1979 відповідно [35].

Отже, першим вагомим кроком на шляху до гендерної рівності в ХХ столітті стало отримання жінками загально-громадянського права голосу та права бути обраною. Цій події передувала тривала боротьба та активна діяльність жінок, проте, зараз можна з впевненістю сказати, що це мало велике значення та навіть радикальний прорив в контексті ідеології «природного підпорядкування» жінок та чоловічої переваги.

1.2. Політична емансипація жінок в Західній Європі: кінець ХІХ - ХХ століття

У попередньому підрозділі ми розглянули важливий крок до досягнення гендерної рівності у суспільстві, а саме реформування виборчого права. Тепер ми переходимо до іншого важливого аспекту цього процесу – політичної емансипації жінок, а саме в країнах Західної Європи.

Емансипація жінок – це одна із ключових тем сучасного суспільства, яка відображає багатогранні та складні перетворення у статусі та ролях жінок на протязі минулих століть. Починаючи з кінця XIX століття та протягом усього XX століття, жінки в Західній Європі боролися за свої права, визнання та рівність у суспільстві. Цей процес став ключовим аспектом соціальних, політичних та культурних змін у регіоні, і відображає глибокий вплив жіночих рухів на формування сучасного європейського суспільства.

Цей підрозділ буде присвячено періоду від середини XIX й до кінця XX століття і включатиме аналіз таких країн, як Швеція, Іспанія та Німеччина.

Політична емансипація жінок в цих країнах відіграла вирішальну роль у формуванні їхньої сучасної історії та суспільства. Вона була складним процесом, який вимагав від жінок виявити велику сміливість, наполегливість та солідарність, щоб встояти перед обличчям опозиції та завдати історичний удар на шляху до рівності. Висловлюючи протест як проти патріархальних "порядків", так і проти соціальних і політичних трансформацій того часу.

Варто розпочати з огляду Швеції, як з країни, де політична емансипація жінок відбувалася поступово та все ж великими зусиллями. Ця еволюція була результатом численних факторів, які вплинули на формування емансипаційних настроїв та мали вагомні наслідки для суспільства.

Хоча сам термін «фемінізм» не був прийнятий у Швеції, можна простежити традицію феміністських спалахів, починаючи від Шарлотти Норденфліхт у 1760-х роках, до К. Дж. Л. Альмквіст у 1830-х роках.

Починаючи вже з середини XIX століття в Швеції поступово приймалися деякі закони, які так чи інакше підвищували рівень життя жінок в країні. Наприклад, запровадження рівних прав успадкування (1845); жінкам дозволено займати нижчі викладацькі та урядові посади (1859); жінки отримують право навчатись в університеті і отримувати науковий ступінь (1873).

В1884 році Софі Адлерспарре заснувала одну з найстаріших жіночих асоціацій названу на честь письменниці та борця за права жінок Фредріки Бремер. На момент заснування профспілка мала на меті інформувати жінок про їхні права та працювати для того, щоб вони користувалися цими правами. Наприклад, входити до складу рад установ та інформувати жінок, які мають право голосу в муніципальних виборів.

Слідом було засновано Гетеборзьку жіночу асоціацію (1884); першу жіночу профспілку (1886); першу організацію в рамках пролетарського жіночого руху (1888).

Проте, варто зазначити, що отримане в 1919 році право голосу та інші вищезгадані реформи не означали автоматичне рівне ставлення до жінок. Чоловіки при владі все ще активно протистояли жінкам у політиці та на роботі. Наприклад, жінкам-претендентам на вищі державні посади часто відмовляли, навіть якщо тепер вони мали формальне право на ці посади. Заявки завжди оцінювали чоловіки, і багато хто вважав, що жінки не підходять для посад вищого статусу [55].

Тому боротьба все ще тривала і в 1925 році, радикальними лібералами «жінок-бористок» у Фогельстаді була заснована школа жіночого громадянства. Їхній довготривалий успіх (1925-54) у навчанні жінок робити внесок у політичне життя компенсував їх невдалу спробу змусити жінок-виборців підтримати «жіночі списки» на виборах 1927 року [29].

Жінки в Швеції дуже часто так інтегрувалися в різні політичні партії, що складалось враження, що їх вплив на гендерну політику країни був незначним. Проте, в реальності навпаки, це сприяло усвідомленню проблеми рівності статей як загальногромадської проблеми, що стосується всього суспільства, а не лише жінок.

Під тиском жіночого руху розпочалося формування інституційних засад регулювання гендерних відносин у Швеції. Майже усі партії заснували жіночі

федерації: Національна федерація соціал-демократичних жінок у Швеції, Консервативна жіноча асоціація, Шведські центристські жінки, Християнсько-демократична жіноча організація у Швеції тощо [37].

Соціал-демократична жіноча федерація (СДЖФ), створена у 1920 р., відіграла важливу роль у винесенні жіночого питання на політичний порядок денний. У 1960 р. СДЖФ сприяла заснуванню у межах партії робочого комітету з жіночих питань. У 1961 році Ева Моберг, членкиня Шведської народної партії, опублікувала есе, в якому вперше використала термін "рівність статей". Це викликало гарячі обговорення серед вчених та політиків протягом 1960-70-х років і призвело до створення радикальної феміністської групи "Група 8", яка проводила глибокі дослідження жіночого питання. Налідком цього стала публікація У 1964 р. програми «Жіноча рівність» та звіт «Про рівність» (1969 р.), які поставили питання гендерної рівності чи не на перше місце політичної програми соціал-демократичної партії [37].

Більш того в 1979 році жінки п'яти великих партій – соціал-демократичної, партії центру, комуністичної, ліберальної та консервативної об'єднались, щоб вимагати від керівництва збільшення політичного представництва. Їх ініціатива призвела до результату. Всі партії визнали принцип, згідно якого у внутріпартійних списках кандидатів на муніципальні, регіональні і національні рівні представництво кожної статі має бути не менше 40% і не більше 60%. Цей принцип виявився дієвим, хоча не носив обов'язкової норми.

У рамках державного фемінізму в 70-х було засновано Делегацію з питань рівності між жінками та чоловіками, яку через кілька років замінили на комітет, до якого увійшли всі парламентські партії.

Тобто, ми бачимо що в Швеції боротьба за рівне суспільство почалася в ХІХ столітті і призвела до того, що жінки отримали кращі умови – у політиці, на роботі та вдома. Зміни не відбулися самі по собі, їх рухали сміливі жінки, які

вперто організовували та відстоювали зміни. Зміни відбувалися потроху, серед іншого через політичні реформи, профспілкову роботу та цілеспрямовану роботу в різних жіночих товариствах [55].

Наступною країною де емансипаційні настрої серед жінок почали з'являтися також починаючи з середини XIX століття є Німеччина. Першою та знаковою для історії є письменниця Луїза Отто-Петерс. Вона вважається першою представницею жіночого руху в німецькомовних країнах. У 1865 році разом з Огюстом Шмідтом вона заснувала «Загальну німецьку жіночу асоціацію». Пітерс боролась за розширення можливостей зайнятості, щоб незаміжні жінки могли стати економічно незалежними. У 1866 році була опублікована її праця «Право жінки на працю» [67].

Наступною важливою подією була так звана освітня реформа. Зокрема, у кінці XIX ст. уряд Бадену надав жінкам доступ до навчання в університетах, незважаючи на протести професури [67].

Великим успіхом першого жіночого руху післядосягнення виборчого права для жінок стало обрання в 1921 році до нового рейхстагу 41 жінки, які представляли різні політичні партії, але переважно Соціал-демократична партія Німеччини (СДПН). Деякі з нових заступників були феміністками різного ступеня, зокрема Гертруда Баумер, колишня президентка BDF, і Тоні Сендер, громадська демократка та соціалістка-феміністка з Франкфурта [42].

У той час, жінки-політики займалися типово «жіночими» сферами політики — соціальною та культурною [42]. Тут вони досягли деяких радикальних реформ, які мали велике значення для повсякденного життя жінок:

- 1924 р. — гарантія соціального забезпечення для жінок, які працюють на дому;
- 1926 р. — пом'якшення покарання за аборт - ув'язнення замість пенітенціарної установи;
- 1927 р. — Закон про охорону материнства та дитинства [42]

Інші специфічні для жінок вимоги та заявки зазнавали невдач в ті роки, включаючи спробу реформувати рівні права у шлюбі. Крім того, німецька дружина залишалася залежною від чоловіка в усіх сімейних справах. Він контролював її тіло, її багатство та її зарплату [42]. А з передачею влади націонал-соціалістам в 1933 році завершилася перша хвиля жіночих рухів. На шляху до емансипації були рішучі кроки назад. Наприклад, жінкам було заборонено займатися професіями вищого рівня та було позбавлено права балотуватися на виборах.

Після Другої світової війни шлях для відродження жіночого руху в Німеччині проклали 4 німкені - Елізабет Зельберт (СДПН), Фрідеріке Надіг (СДПН), Гелена Вебер, (ХДС) та Гелена Вессель. Вони боролися за рівні права жінок у Парламентській раді в 1948 році. Завдяки своїй позапартійній прихильності та за допомогою широкої позапарламентської кампанії жінок вони домоглися того, що в січні 1949 року рівні права були включені як стаття закону в Основний закон, ст. 3, п. 2: "Всі люди є рівними. Чоловіки і жінки мають рівні права" [42]. В контексті теми про вплив жінок в німецькому уряді, варто також зазначити, що у 1961 році Елізабет Шварцхаупт стала першою жінкою на посаді федерального міністра з охорони здоров'я. Мине понад 40 років, перш ніж жінка обійме посаду федерального канцлера [67].

В 1950-60-х країна перебувала під сильним впливом тогочасного студентського руху. Поштовхом до заснування жіночих груп на широкому рівні стала 23-тя конференція делегатів Соціалістичного союзу німецьких студентів (SDS) у Франкфурті-на-Майні 15 вересня 1968 року. На цій конференції режисерка Хельке Сандерс прочитала лекцію про "визволення жінок". В ній вона звинуватила чоловіків СДС у тому, що вони не заходять достатньо далеко у своїй соціальній критиці, оскільки ігнорують дискримінацію щодо жінок [42]. Присутні чоловіки негативно відреагували на цю промову, що в свою чергу обурило берлінку Зігрід Рюгер, яка розпочала легендарне кидання помідорами в "товаришів", що сиділи на сцені. Ця подія отримала назву «Der Tomatenwurf» і

також стала стартовим сигналом для відродження жіночих рухів у всій Західній Європі [42].

У 1980-х роках Зелені створили партію, віддану фемінізму. На цьому тлі правлячий ХДС модернізував свою політику щодо жінок і призначив Ріту Зюссмут першою жінкою-міністром у 1986 році. Ріта Зюссмут сприяла, перш за все, кращій сумісності сім'ї з іншими сферами життя для обох партнерів [67].

Загалом, були засновані різноманітні автономні жіночі групи та мережі, які намагалися привернути увагу громадськості до недоліків, з якими стикаються жінки. Незважаючи на абсолютно різні політичні напрямки, рухи були єдині в головних вимогах: право на самовизначення, активне слово в політиці, необмежений доступ до кваліфікованої роботи та скасування параграфу 218 (заборона абортів) та активно намагались досягти поставлених вимог [67].

Історія політичної емансипації жінок в Іспанії тісно пов'язана з соціальними, політичними та ідеологічними змінами, які відбулися наприкінці 19-го та на початку 20-го століття у світі, особливо в Європі та Північній Америці [46]. Саме цей період іноді характеризується як “перша хвиля фемінізму” в Іспанії. У цей час жінки почали організовуватися та боротися за свою участь у політиці та суспільстві, а також за рівність перед законом і доступ до освіти [56]. Такі настрої серед жінок виникли, як відповідь на пригнічення та дискримінацію, яких зазнавали жінки в патріархальному та консервативному суспільстві. Освіта та доступ до культури були винятковими привілеями чоловіків, а жінки не мали права голосу та участі в політиці. Крім того, поширеними були дискримінація на роботі та відсутність рівної оплати праці [56].

Початок фемінізму в Іспанії зазвичай поміщають у створення Асоціації освіти жінок у 1870 році. Це був освітній проєкт, створений з наміром

запропонувати освіту жінкам середнього класу, які не могли дозволити собі відвідувати приватні школи та не хотіли відвідувати державні школи.

У 1868 році була заснована перша феміністична організація в Іспанії *Asociación Feminista Matritense*, яка виступала за виборче право та освіту для жінок. За цією організацією пішли інші в різних іспанських містах, і в 1888 році був заснований Союз іспанських жінок, який став однією з найвпливовіших організацій феміністичного руху першої хвилі фемінізму [56].

Наступна важлива феміністична організація в Іспанії, Автономне жіноче товариство Барселони, була створена в 1892 році журналісткою та активісткою Анхелес Лопес де Аяла.

Анхелес Лопес де Аяла також сприяла першій демонстрації в Іспанії 10 липня 1910 року в Барселоні, на якій вимагалися політичні права жінок. Через вісім років, а саме 20 жовтня 1918 року виникла Національна асоціація іспанських жінок (ANME), яка захищала реформи Цивільного кодексу, просування освіти та право жінок займатися вільними професіями. Асоціація розпочала свою програму з декларацією на користь захисту національної території Іспанії, ймовірно, проти регіональних рухів за автономію в Каталонії, Галісії та Країні Басків. Програма ANME закликала до суттєвих змін у законодавстві про шлюб, у сімейному праві, у доступі жінок до судової системи та професій, включаючи медицину, до рівних можливостей і рівної оплати праці, для збільшення кількості державних шкіл та низки інших трансформаційних реформ в іспанських установах.

Варто зазначити, що Клара Кампоамор (Радикальна партія) та Вікторія Кент (Радикальна соціалістична республіканська партія), які були лідерками вищезгаданої асоціації, а також Маргарита Нелькен (Соціалістична партія) стали першими жінками, які засідали в іспанському Конгресі.

Жіночі групи з феміністичними нахилами (реляційного типу) також супроводжували каталонський, баскський і галісійський

націоналістичні/регіоналістичні рухи за автономію, де наголос робився на освіті жінок і на їхній ролі як носіїв мови та культури, майже в тому самому контексті [29].

Щодо доступу до роботи, то можливості жінок у 1920-х були розширені завдяки скасуванню вимушених відпусток у зв'язку з одруженням, звільненням у зв'язку з материнством, зниженню віку повноліття для роботи до 18 років або дозволу на доступ до посад, як нотаріуси, секретаріати в муніципальних судах і посади адвокатів. За цей час також було затверджено обов'язкове страхування материнства, яке передбачало підтримку та відпустку матерям на 12 тижнів. У 1932 році були визнані права жінок на батьківську владу над своїми дітьми, а в 1933 було визнано цивільний шлюб та право на розлучення.

Однак боротьбу за права жінок перервала громадянська війна в Іспанії та подальша диктатура Франко, яка тривала до 1975 р. Протягом цього періоду жінки втратили здобутки першої хвилі та були позбавлені своїх прав, як політичних так і соціальних [56]. Жінки мали обмежені можливості продовжувати професійну кар'єру, а їхня роль дружини та матері була посилена. Були заборонені розлучення, контрацепція та аборти [48]. Під час режиму Франко закон особливо серйозно дискримінував заміжніх жінок, оскільки їм потрібен був шлюбний дозвіл для здійснення будь-якої економічної діяльності, включаючи роботу, майно або виїзд за межі країни [48].

Проте з поверненням до демократії відбулася низка важливих покращень. Перший з них відбувся в 1976 році, коли було прийнято Закон про реформу праці, який включав удосконалення для поєднання материнства та роботи. Наступного року відбулося підписання пактів Монклоа щодо прав жінок, які встановили декриміналізацію подружньої зради та використання контрацептивів [48].

Стаття 14 нової Конституції Іспанії, розроблена 1978 року, визнає права жінок, які до того часу ігнорувалися, такі як право на право на розлучення і, загалом, інші вимоги, які проклали шлях до законів про гендерну рівність [46].

У висновку можна підкреслити, що емансипація та боротьба за рівні права для жінок є складним та тривалим процесом, який потребує від жінок рішучості та смілості. Історичний досвід європейських жінок показує, що тривала боротьба, як з патріархальними структурами, так і зі спротивом як з боку чоловіків, так і з боку інших жінок. Більш того, хоч результати цього процесу відразу не відчутні, проте вони є суттєвими та значущими для суспільства в цілому. Таким чином, хоча кожна країна має свій власний шлях до досягнення гендерної рівності, спільною рисою є те, що ця боротьба відбувалася та продовжує відбуватися завдяки рішучості, наполегливості та солідарності жінок, які прагнуть жити в справедливому та рівноправному суспільстві.

1.3 Розвиток жіночого політичного руху в Україні: XIX - XX століття

Розглянувши історичну динаміку політичної емансипації жінок в Західній Європі, варто перейти до емансипаційних процесів на українських землях. В цьому розділі ми розглянемо історичні передумови виникнення жіночих рухів в українському суспільстві, сфери їх діяльності та досягнення. Також буде розглянуто період радянської окупації, а саме становище українських жінок та зокрема політичний бік жіночого представництва за радянських часів.

Розвиток феміністичних ідей на українських землях, які довгі часи були під владою двох різних держав, починається в кінці 40-х років XIX ст. Авторка М. Богачевська-Хом'як, яка займалась дослідженням українських жіночих рухів того періоду відзначала, що “українські жінки, незалежно від державної влади на їхніх територіях, краю поселення чи суспільного класу, завжди творили жіночі організації...” [9].

Головними передумовами, які стали каталізаторами для розвитку жіночих рухів в кінці XIX століття були скасування кріпаччини, перехід до капіталістичного

виробництва, і як наслідок розширення сфери професійної праці жінок, послаблення цензури, вплив західних ідей демократичного суспільства і також надання доступу для жінок до початкової, середньої і вищої освіти.

Наталія Кобринська, одна з найвідоміших українських феміністок, у 1884 році заснувала першу феміністичну організацію «Товариство руських жінок». Основною метою товариства було поширювати освіту серед українського жіноцтва [15].

В 1917 році було засновано одну з перших та найбільших жіночих організацій - «Союз українок» на чолі з Міленою Рудницькою, який мав на меті активізацію жінок до руху за їх права та покращення їх знань в галузях суспільної праці та економіки, доступ до освіти. СУ нараховував близько 60 тис. учасниць та, пропорційно до кількості населення, був найбільшою жіночою організацією у Європі. В 1939 році організація була ліквідована радянською владою, але відновлена в 1989 році і наразі є активною [34].

Українські жінки, які активно брали участь у національно-визвольному русі, висували вимоги щодо політичних та соціальних прав жінок. Наприклад, на першому Жіночому конгресі в Львові в 1918 році українські феміністки вимагали право голосу для жінок, створення жіночих громадських організацій, право на освіту та працю. А жінки в ЗУНР залучались до виборів у парламент, та більш того займали владні та судові посади. Варто також відзначити, що у роботі Центральної Ради дуже активну участь приймали жінки, що підтверджує тезу про характерність національних ідей для жіночих рухів ХІХ - початку ХХ століття. Зокрема, серед членів ЦР були С. Русова, М. Грушевська, Л. Старицька-Черняхівська, Л. Яновська. Більшість з них мали значний досвід у революційній боротьбі, були активними членами Української жіночої спілки та брали участь у культурно-освітній діяльності та різних громадських та благодійних організаціях.

З закріплення радянської влади в Україні розпочався новий етап у боротьбі за соціально-політичні права чоловіків та жінок. Передусім, жінкам було надано

можливість голосувати та обиратися депутатами до рад, а також було проголошено рівність прав у сфері освіти [40].

У міжвоєнний період вступ жінок до партії та їхнє висування на керівні посади, що супроводжувався риторикою повної гендерної рівності, відбувалося за низки дискримінаційних практик з боку влади на ринку праці, у приватному житті та в інших сферах життя, а також загальною негативною ставленням суспільства до жінок на керівних посадах [12].

З приходом більшовицької влади були ліквідовані і визнані буржуазними всі того часу активні самостійні жіночі об'єднання. Замість них були створені жіночі об'єднання, які не мали майже нічого спільного з жіночими рухами. Новоутворені об'єднання були частиною політичної тоталітарної системи [21]. Так звані жіночі відділи діяли у структурі обкомів партії і їх діяльність зосереджувалась насамперед на мобілізації жінок як ресурсу для вирішення побутових та виробничих проблем [21]. Перший в УРСР жінвідділ було створено при Харківському губкомі КП(б)у у 1920 році. Фактично дані жінвідділи були єдиною можливістю для прояву жіночої активності у легальній формі. Основні напрями їх діяльності були зосереджені на вирішенні соціальних проблем, материнства, суспільного виховання дітей, підвищення культурного рівня жінок, організації побуту, та найголовніше - виконання партійних директив [17].

В 1950-60-х роках відродились об'єднання жінок за інтересами, які мали назву - жіночі ради. Вони також спрямовувались більше на вирішення соціальних проблем [17]. Існуючі в 1970-80-х роках жіночі організації, разом з профспілками та комсомолами входили в нечисленний список громадських організацій, які також діяли лише наглядом КПРС в межах офіційної ідеології про рівність статей [17].

Роль жінки у радянському союзі чітко регулювалась у всіх сферах в тому числі й в сімейному житті. Ставши "вільними товаришами у пролетарському шлюбі",

вони мали повне матеріальне та сексуальне самовизначення. Вони мали право обирати місце проживання, свій громадянський статус і прізвище. Завдяки можливості працювати в будь-яких установах і підприємствах, жінки могли стати економічно незалежними від чоловіків. Вони також мали право на оплачувану чотиримісячну відпустку у зв'язку з вагітністю і право на оплачувані перерви для годування дітей для матерів, які працювали. Однак при цьому сім'я продовжувала залишатися основою діяльності жінок. Тому такий “устрій” ще більше обтяжував життя жінок [16].

Одним із найпоширеніших показників, що використовувалися для підтвердження активної ролі жінок у радянській владі, була кількість жінок, представлених у законодавчих органах. (табл.1)

Таблиця 1

Склад депутатів Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки I- XI скликання [17]

Верховна Рада	Питома вага,%	
	жінки	чоловіки
I скликання (1938-1947 рр.)	24,8	75,2
II скликання (1947-1951 рр.)	27,0	73,0
III скликання (1951-1955 рр.)	31,4	68,6
IV скликання (1955- 1959 рр.)	34,5	65,5
V скликання (1959-1963 рр.)	33,9	66,1
VI скликання (1963-1967 рр.)	34,1	65,9
VII скликання (1967-1971 рр.)	34,1	65,9
VIII скликання (1971-1975 рр.)	34,7	65,3
IX скликання (1975-1980 рр.)	35,3	64,7
X скликання (1980-1985 рр.)	36,0	64,0
XI скликання (1985-1990 рр.)	36,0	64,0

З таблиці видно, що протягом всіх скликань Верховної Ради УРСР кількість жінок-депутатів була досить значною. Особливо високим був їх представницький вплив в місцевих радах УРСР, де в 1970 році жінки становили 41%, у 1977 році - 47%, а в 1987 році - навіть 49,2% від загальної кількості депутатів [17].

Як зазначає В. Кларк, жінки, які займали посади в вищих органах влади, ілюстрували феномен "токенізму" (від англійського "token" - знак, "tokenism" - видимість), де їх присутність була лише символічною та декоративною і не служила відображенням реального доступу жінок до політичної влади. Як доказ можна навести декілька причин:

1. У радянські часи всі депутати, незалежно від статі, призначалися компетентними органами влади, і ні воля кандидата, ні побажання виборців не були вирішальними при виборі кандидата.
2. Переважна більшість жінок складала 72% непартійних депутатів.

Більш того, законодавчі органи влади Радянського Союзу майже не брали активну участь у прийнятті політичних рішень, оскільки всі важливі рішення приймалися партійними органами, а саме комуністичною партією де кількість жінок варіювалась від 10 до 20% (див. дод. 3). Низький рівень представництва жінок у її рядах свідчив про існування гендерної нерівності у радянському суспільстві. Протягом усього періоду існування Політбюро Центрального КПРС були лише дві жінки, які стали його членами - К. Фурцева і Г. Семенова [17]. Уряди УРСР мали лише одну жінку на посаді голови - Євгенію Бош (грудень 1917- березень 1918 року). [6]. Після цього жодна жінка не обіймала посаду голови уряду в УРСР [17].

У СРСР наголошували, що "жіноче питання" вже вирішено, але реальна рівність між жінками і чоловіками була лише міражем. Радянська "гендерна рівність" не означала свободи самовираження, свободи вибору чи навіть реальної рівності жінок з чоловіками. Жінки продовжували стикатися з низкою труднощів у всіх сферах життя - вони мали слабкий авторитет у партійних структурах, несприятливе становище на ринку праці, обмежені репродуктивні права (дозвіл на аборт було скасовано в 1936 році) тощо. З попередніх даних ми бачимо, що фактично чим вищий орган влади тим менше було представництво

жінок в ньому. Крім цього, формальний характер виборів, мав не сприятливий вплив для створенню активної політичної участі жінок [17].

У висновку, можна відзначити, що політична емансипація в Україні мала доволі специфічний характер, в порівнянні з країнами Заходу. Проте, на етапах зародження феміністичних рухів, ідеї та розвиток проходив дещо подібно до зокрема іспанського досвіду. Та після приходу радянської влади законодавче становище українських жінок було порівняно кращим від європейок. Адже для того часу певна гендерна політика, яку впроваджувала радянська влада була доволі прогресивною, але здебільшого жінки використовувались для власних потреб у вирішенні економічних та ідеологічних завдань при цьому намагаючись зберегти існуючі гендерні ролі без змін. Проте, у цьому процесі був один позитивний аспект - значне зростання освічених жінок, які отримували професійну підготовку на курсах, в технікумах і університетах та набували професійних навичок [14].

Отже, історичні передумови, виникнення жіночих рухів та як наслідок гендерної політики спрямованої зокрема на паритетність, мають свої коріння ще у XIX столітті, від перших проявів жіночої емансипації. Важливим є також те, що імплементація жіночими рухами та організаціями ініціатив охоплює доволі багато як соціальних та політичних сфер, які одна за одною ведуть до прогресивного суспільства. Тому дуже важливо бути послідовним у таких реформах. На прикладі, чотирьох країн, Іспанії, Німеччини, Швеції та України, ми прослідкували історичні періоди, умови та особливості в яких вони розвивали основну для впровадження гендерних реформ в країнах. Жінок у всіх вищезгаданих країнах об'єднують першочергові вимоги за які вони боролись, та часові рамки в яких виникали перші спалахи активної боротьби. Проте, починаючи з 1920-х років історичні середовища поступово почали змінюватись, як і особливі вимоги та умови в яких жінки могли бути почутими. І як наслідок, далі кожна країна мала власну специфіку розвитку гендерного законодавства.

Розділ 2. Ідейне та культурне обґрунтування гендерного паритету в політиці

2.1 Ідейні течії фемінізму.

Фемінізм, як ідейний рух та культурний феномен, впродовж свого існування став ключовим каталізатором для змін у сприйнятті гендерної рівності та ролі жінок у суспільстві. Ця ідеологічна сила виникла, як реакція на системну дискримінацію та нерівність, які століттями визначали життя жінок у багатьох культурах і суспільствах. Саме завдяки фемінізму жінки вибороли право на голос, рівність перед законом, доступ до освіти та можливість вибору у всіх сферах життя.

Цей розділ присвячено дослідженню розвитку та становленню поняття паритетності через феміністичні ідей та розгляду практичних методів його впровадження. А також, впливу фемінізму на формування політичних стратегій і законодавства, спрямованого на забезпечення рівних прав жінок та чоловіків.

Фемінізм включає в себе різноманітні ідейні течії, кожна з яких вносить власний внесок у формування і розвиток концепції паритетності. Тому в цьому підрозділі ми розглянемо та проаналізуємо основні ідейні течії фемінізму, їхні цілі та методи боротьби за гендерну рівність.

У XVII-XVIII столітті разом із появою модерну та становленням капіталізму виник ліберальний фемінізм, також відомий як егалітарний фемінізм. Цей період загалом характеризувався великими соціальними змінами у західних країнах: Французька та Американська революції, перехід від феодального суспільства до індустріального, від монархічної держави до демократичної правової держави, тощо. Як наслідок, виникли великі соціальні рухи, такі як робітничий, аболіціоністський та феміністичний. Виникнення наступних знакових течій відбулось лише в середині XX століття. Зокрема, радикальний фемінізм сформувався знову ж таки під час Руху визволення жінок в США

(1968 р.) та Франції (1970 р.). Практично одночасно з радикальним рухом, в 1960-х роках почав розвиватись і соціалістичний фемінізм під суттєвим впливом марксистського аналізу класових питань і радикально-феміністським аналізом патріархату. Варто підкреслити, що як радикальні так і соціалістичні ідеї загалом виникли набагато раніше, проте ідеологічною основою саме феміністичних рухів вони стали тільки в ХХ столітті.

Концептуальною основою ліберального фемінізму став індивідуалізм, який наголошував, що індивід має однакову цінність незалежно від статі, раси, релігійної належності тощо. Будь-яка форма дискримінації жінки з цього погляду мала бути заборонена [47]. Ліберальний фемінізм – реформістський, оскільки його прихильники/ниці наголошували на необхідності встановлення засад рівної конкуренції між чоловіками та жінками, а не вимагали ліквідації засад патріархального суспільства. Ліберальні феміністки застосовують філософію лібералізму до гендерної рівності: пригнічення жінок полягає у відсутності у них політичних і громадянських прав. Отже, йому можна протидіяти реформами, спрямованими на створення рівних можливостей для жінок і чоловіків.

Яскравим прикладом є шведський жіночий рух, який ґрунтувався на ідеях ліберального фемінізму, де проблеми жінок вирішуються саме на державному (законодавчому) рівні [37].

Радикальний фемінізм, в свою чергу, це філософія, яка навпаки підкреслює патріархальне коріння нерівності між чоловіками та жінками, або, точніше, соціальне домінування чоловіків над жінками. Патріархат розглядається як розподіл суспільних прав, привілеїв і влади переважно за ознакою статі, і, як наслідок, пригнічення жінок і привілеювання чоловіків. Радикальні феміністки виступають проти існуючої політичної та соціальної організації загалом, оскільки вона за своєю суттю пов'язана з патріархатом. Таким чином, вони, як правило, скептично ставляться до політичних дій в рамках поточної системи і

натомість схильні зосереджуватися на культурних змінах, які підривають патріархат і пов'язані з ним ієрархічні структури [60].

Ключовою для соціалістичного фемінізму є ідея про те, що патріархат і капіталізм є взаємопов'язаними формами експлуатації та гноблення жінок. На додаток до підкреслення гендерної нерівності як культурної сили, що походить від патріархату, соціалістичні феміністки зосереджуються на тому, як економічна система, особливо в капіталістичних економіках, є джерелом гноблення. Соціальні феміністки прагнуть демонтувати ці структури, щоб досягти звільнення [66]. Однією з відомих представниць соціалістичного фемінізму є Клара Цеткін. Вона була лідером німецької соціал-демократії та співзасновницею Комуністичної партії Німеччини. З 1907 року вона очолювала жіноче відділення соціал-демократичної партії Німеччини, яке стало найсильнішим серед європейських партій.

Соціалістичні феміністки, як і ліберальні та радикальні, акцентували увагу на тому, що жінки були залежними від чоловіків, отримували гірше оплату та були менше оцінені у питаннях кар'єри та доходів. Тому феміністки наголошували на тому, що жінки повинні виходити на ринок праці, а також і на тому, що на цьому ринку існує нерівність, яку необхідно виправити.

Як приклад, явище сексуальної (гендерної) сегрегації: жінки і чоловіки нерівномірно розподілені залежно від їхньої роботи, що також впливає на їхні доходи. Існує надмірне представництво жінок у таких секторах, як обслуговування, викладання, догляд за хворими. Натомість чоловіки займають більше посад у будівництві, управлінні, державній службі тощо [47]. Хоча з часом жінки почали бути більш представлені в галузях, які колись вважалися чоловічими - юристи, бухгалтери, нотаріуси - вони все ще обмежені найменш престижними посадами в ієрархії (недопредставленість жінок на посадах генеральних директорів, віце-президентів, директорів, керівників відділів тощо). Це часто називають - "скляною стелею" [47].

На думку соціалістичних феміністок, для досягнення визволення жінок необхідно змінити не лише економічні умови, але й переосмислити сферу «відтворення». Люди повинні мати контроль над власними репродуктивними правами, а саме, право на аборти та контрацепція, а також можливість брати відпустку для догляду за дітьми та гнучкий робочий графік, незалежно від їх статі [19]. Такі вимоги були характерні також і ліберальним та радикальним течій.

З минулого розділу ми бачимо, що багато, як і ліберальних, так і радикальних чи соціалістичних феміністок долучались до ініціатив запровадження рівного представництва в політичній сфері. А також виступають за впровадження паритетних заходів (50% представництва жінок) для досягнення рівності у всіх сферах.

Проте, мінусом для ліберального та радикального руху, певний час була однорідність групи, як білих жінок. Адже, феміністки ніби і ставили під сумнів кількість жінок у політиці, але не кількість кольорових жінок або кількість жінок з робітничого класу. Як наслідок, інші форми гноблення, особливо класового гноблення, не ставилися під сумнів.

Течія ліберального фемінізму загалом дуже часто піддається критиці, незважаючи на те що в свій час вона досягла значного прогресу, особливо під час першої хвилі фемінізму. Проте, з часом вона поступово втратила свою несподівану та інноваційну привабливість, ставши частиною домінуючих цінностей суспільства. Радикальні феміністки вважали, що ліберальний фемінізм фактично приймав патріархальне суспільство з переважною домінацією чоловіків. Адже ліберальні феміністки не говорять про системну дискримінацію (пригноблення жінок походить від системи, патріархату, який потрібно змінити). Натомість вони вірять у силу зміни індивідуального мислення, а не в необхідність повалення системи в цілому. Що на думку радикальних феміністок не допоможе реально змінити положення жінок у суспільстві.

Як і радикальний фемінізм, соціалістичний фемінізм визнав фундаментальне пригноблення жінок, особливо в патріархальному суспільстві. Однак соціалістичні феміністки не визнавали стать — і тільки стать — винятковою основою будь-якого гноблення. Навпаки, вони вважали і продовжують дотримуватись того, що клас і гендер симбіотичні, принаймні до певної міри, і не можна розглядати одне, не беручи до уваги інше [61].

Соціалістичний фемінізм продовжує залишати свій слід в історії боротьби за рівність, підкреслюючи важливість поєднання боротьби з економічною нерівністю та гендерними стереотипами. Його діячі прагнули створити суспільство, де кожна людина має рівні можливості та права, незалежно від статі. У результаті їхньої праці сьогодні ми маємо багато досягнень в сфері гендерної рівності, але боротьба продовжується, і соціалістичний фемінізм залишається важливим рушійним фактором на шляху до більш справедливого суспільства.

Отже, кожна розглянута течія має свій специфічний підхід у баченні причин пригнобленого становища жінок. Проте, порівнюючи основні завдання їх боротьби ми бачимо багато спільного, особливо на стадії їх зародження. Головними відмінностями, насамперед, є погляд на роль держави, як інструмента досягнення гендерної рівності, що прямо пов'язано з ідеологічною базою на яких ґрунтувались основні складові кожної з течій.

2.2 Теоретичне обґрунтування поняття гендерного паритету

Після вивчення ідеологій фемінізму, які пройшли довгий шлях розвитку, долучення до різних соціальних рухів та культурних змін, тепер переходимо до обговорення концепцій, що виникли з цих ідеологій і дійшли до фактичної реалізації в політиці. У цьому підрозділі досліджується обґрунтування гендерного паритету, однієї з ключових політичних ідей, яка впливає з

феміністичних теорій та стала необхідною частиною сучасної політичної дійсності.

Гендер у політиці можна розглядати як політично-рольову концепцію, що виникає зі статевих відмінностей та формується під впливом менталітету політичної культури. Ця концепція відображає стереотипи, які приписують певні ролі, характеристики та суспільно-політичну поведінку чоловікам і жінкам відповідно до історичних умов.

Гендерну рівність, з іншого боку, можна розглядати як ключову складову демократичної політичної системи. Вона означає рівний доступ до політичних ресурсів і рівні можливості для суспільно-політичної реалізації для представників обох статей.

Рональд Інглхарт - відомий американський політолог вказує на те, що "гендерна рівність" слугує чутливим індикатором для визначення рівня розвитку та демократичності країни. В своїй праці "Модернізація, культурні зміни та демократія: послідовність людського розвитку" , він вивчає тісний зв'язок між політичним представництвом жінок і рівнем демократії у суспільстві.

У його дослідженні доведено, що країни, де жінки мають високий рівень представництва в політичних інституціях, володіють вищим рівнем гарантій громадянських прав і свобод. Також в цих країнах більш розвинута економіка, оскільки така політика сприяє політичному і економічному різноманіттю, толерантності, інклюзивності та особистісній довірі. Така концепція також часто визначається поняттям "гендерний паритет".

Гендерний паритет - це принцип або політика, яка передбачає рівне представництво жінок і чоловіків у різних сферах суспільства, зокрема в політиці, громадському житті, бізнесі та інших сферах. Це означає, що створюються умови для того, щоб жінки і чоловіки мали однаковий доступ до можливостей і ресурсів, а також рівні шанси на зайняття важливих посад і ролей в суспільстві. Гендерний паритет виступає як засіб боротьби з гендерною нерівністю і стереотипами, сприяючи створенню більш справедливого і

рівноправного суспільства, де жінки і чоловіки можуть брати участь у прийнятті рішень і впливати на керівництво на рівних умовах [30].

Гендерний паритет також є статистичним показником, який надає числове значення співвідношення жінок і чоловіків, або дівчат і хлопців в різних сферах від доходу до освіти. Наприклад, якщо в певній країні є рівна кількість дівчат і хлопців, які закінчили початкову освіту, коефіцієнт гендерного паритету для цього показника дорівнює одиниці. Чим більша різниця між дівчатами та хлопцями, тим нижче значення гендерного паритету. Гендерний паритет є корисним інструментом для оцінки гендерної нерівності в конкретних сферах, для встановлення цілей, а також для оцінки змін і прогресу за конкретними показниками гендерної рівності. Однак гендерний паритет - це не те саме, що гендерна рівність, і важливо пам'ятати про цю різницю, якщо ми не плутаємо засоби з цілями [30].

Досягнення гендерної рівності означає реальні зміни в житті жінок, особливо у сфері праці. Це передбачає суттєві зміни не лише у співвідношенні чоловіків і жінок за конкретними показниками, але й у глибинних вимірах суспільних норм і почуття ідентичності - щоб їх цінували і поважали однаково, незалежно від статі. Щоб досягти гендерної рівності, зусилля повинні виходити за рамки досягнення статистичних показників гендерного паритету. У багатьох частинах світу все ще існує багато можливостей для прогресу в реалізації доступу жінок до основних прав людини, таких як освіта, безпечна та надійна зайнятість, право на володіння власністю тощо. Ці аспекти потребують підтримки з боку урядів, але необхідно працювати над тим, щоб гендерно-чутлива політика впроваджувалася і була ефективною для забезпечення позитивних змін у життєвих реаліях жінок.

Феміністські теорії репрезентації виправдовують таку зосередженість на числах і висвітлюють два питання щодо описової репрезентації жінок: по-перше, де представлені жінки, і, по-друге, які жінки?

У післявоєнний період жінки були вкрай недостатньо представлені в національних законодавчих органах усіх західноєвропейських країн. Жінки становили від 0 до 9% депутатів у перші післявоєнні каденції. У середньому в 1950 році представництво жінок становило 5,4%. Цифри залишалися низькими майже в усіх країнах протягом 1950-х і 1960-х років. Лише у двох скандинавських країнах – Фінляндії та Швеції – представництво жінок перевищувало 10% [31].

Гендерні питання не були в політичному порядку денному до кінця 1960-х і початку 1970-х років, коли ситуація дещо змінилася. Вперше після Другої світової війни соціальні, політичні та феміністичні рухи, що зароджувалися, наголошували на постматеріалістичних цінностях. Зміна в мисленні призвела, серед іншого, до збільшення підтримки проблем жінок. Роль жінки поступово почала змінюватися. Більша кількість жінок закінчила вищу освіту та приєдналася до робочої сили. Таким чином, майже в усіх країнах кількість жінок-депутатів стабілізувалася і постійно зростала в 1970-х і 1980-х роках, але різними темпами. До 1980-х років у багатьох європейських країнах, особливо в скандинавських країнах, планку в 10% представництва жінок було перетнуто, де невдовзі показники перевищували 20% [31].

Спочатку сформульований і просуваний німецькими та французькими екологами та феміністами, Радою Європи та високопоставленими жінками-європейськими політиками, «гендерний паритет у політиці» вперше був визначений його прихильниками як рівна присутність жінок і чоловіків у керівних органах. Наслідуючи низові групи захисників навколишнього середовища та феміністів, які намагалися функціонувати відповідно до принципу паритету, німецька та французька партії Зелених включили це правило до своїх статутів у середині та наприкінці 1980-х років. Потім у 1989 році Рада Європи організувала семінар на тему «паритетної демократії», або демократії, основним принципом якої є розподіл політичної влади між жінками та чоловіками, які однаково присутні в керівних органах.

Натхненні новим дискурсом про паритетну демократію, 14 високопоставлених жінок-посадовців, які взяли участь у першому європейському саміті «Жінки та влада», 3 листопада 1992 року підписали «Афінську декларацію». У ній вони визначили нестачу жінок в органах прийняття рішень європейських держав-членів як «дефіцит демократії» та підкреслили, що рівність вимагає гендерного паритету в представництві та управлінні національними державами.

Цей заклик до більшого гендерного балансу в процесі прийняття політичних рішень був підкріплений Пекінською декларацією та Платформою дій, підписаними на Четвертій Всесвітній конференції Організації Об'єднаних Націй зі становища жінок у Пекіні в 1995 році. Після чого багато країн у всьому світі прийняли та впровадили закони, які вимагають від політичних партій висувати гендерно збалансовані списки кандидатів [30].

Паритет є одночасно філософією (або концепцією) і практичним заходом (або політикою). Як філософія паритет припускає, що гендерна рівність у процесі прийняття рішень є важливим компонентом демократії. Прихильники паритету прагнуть рівності представництва як питання справедливості та основних прав. Жінки мають право на представництво через те, що вони є половиною суспільства, яке на самому базовому рівні (незалежно від раси, етнічного походження, релігії та інших відмінностей) поділяється на чоловіків і жінок. Подвійності людства, визначеної чоловіком і жінкою, достатньо, щоб виправдати розподіл влади між двома «половинками». Таким чином, принаймні теоретично, паритет відходить від сприйняття жінок не як меншості чи особливої групи, яка потребує захисту, що, таким чином, може краще відповідати загальним передумовам демократії.

Вчені-феміністки давно обговорюють питання: чи має значення, чи жінки представлені в законодавчих органах чи ні? Чи є сенс зосереджуватися на кількості жінок у законодавчих органах ЄС? [27] Енн Філліпс у 1998 році опублікувала статтю «Демократія та представництво: або чому це має значення,

хто наші представники?» де визначила чотири аргументи на підтримку жіночого політичного представництва:

- жінки-політики виступають *зразком* для наслідування для жінок-кандидатів-початківців;
- кількісно рівне представництво жінок і чоловіків у парламентах є ознакою *справедливості* ;
- лише жінки можуть представляти *інтереси* жінок ;
- політичне представництво жінок *відроджує демократію* [27].

Сюзанна Дові в своїй статті “Теоретизування представництва жінок у Сполучених Штатах” (2007) висунула ще два інших аргументи:

- відповідно до *аргументу довіри* , політичне представництво жінок є необхідним для того, щоб жінки довіряли політичним інститутам;
- *легітимність* - аргумент стверджує, що присутність жінок-представниць підвищує легітимність демократичних інститутів [27].

Нормативно бажано, щоб парламенти відображали соціальний склад суспільства та включали представників обох статей, а також етнічних, расових, мовних і релігійних меншин. Крім того, не варто знецінювати переваги, які приносить політичне представництво жінок шляхом покращення процесу обговорення, зменшення недовіри та підвищення демократичної легітимності [27]. Більш того, якщо високе представництво жінок може призвести до законів, які сприяють рівності, його відсутність може призвести до втрати дорогоцінних талантів і навичок на політичній арені. Завдання політиків полягають у сприянні та підтримці залучення громадян незалежно від статі для створення сприятливої правової бази та надання всім громадянам рівного доступу до можливостей [31].

Як правило, закони про паритет покладаються на квоти як основний засіб досягнення мети гендерної рівності. Багато в чому паритет є синонімом квот. Однак, існують тонкі, але важливі відмінності в обґрунтуванні паритету, що виводить концепцію за межі простого обговорення квот як позитивних дій [28]. Гендерні квоти спрямовано передусім на подолання структурних чинників нерівного доступу жінок і чоловіків до політики, спричинених історичними передумовами, які мають наслідки і у сучасному житті.

У своїй основній формі квоти мають на меті прискорити процес залучення жінок до політичних органів шляхом визначення жінок як групи, яка потребує особливого ставлення. Це схоже на «швидкий» підхід до змін, у якому квоти, а не поступові системні зміни, можуть бути реалізовані для швидкої зміни розподілу виборчих місць між чоловіками та жінками. Квоти гарантують, що мінімальна кількість осіб з даної недостатньо представленої групи буде представлена в установах шляхом здійснення позитивних кроків на шляху до цих цілей. Загалом існує надія, що ці заходи, хоча й негайні, мають бути лише тимчасовими. У міру того як більше жінок приходить у політику, бар'єри, які раніше обмежували їхній доступ, повільно впадуть, і позитивні дії через квоти більше не будуть потрібні [28].

Згідно з міжнародною практикою, критичним є рівень представництва кожної статі у парламенті, який повинен становити не менше 30%. Цей підхід дозволяє подолати нерівність у питаннях гендерної рівності та впливати на процеси ухвалення рішень. Відомо, що саме 30% прихильників даної ідеї можуть змінити ситуацію у потрібному напрямку.

Фактично, ідеальними умовами для високого представництва жінок є дуже сприятлива виборча система, високий відсоток жінок на керівних посадах і давня традиція розширення політичних прав жінок. Ці три показники можуть пояснити велику частину відмінностей у представництві жінок [31].

Виправдання гендерного балансу в процесі прийняття рішень чітко ґрунтується на поняттях справедливості та демократії. Без збалансованої участі чоловіків і жінок в інституціях ЄС та національних законодавчих і виконавчих органів не може бути демократії на європейському рівні. Феміністичні дослідження дедалі більше підкреслюють важливість і ефективність жорстких законів у збільшенні представництва жінок у політиці. Навіть реформування інституцій для подальшого розширення повноважень виборних органів, включаючи як національний, так і європейський парламенти, або проведення нових виборів для офіційного обрання представників до Комісії та інших європейських інституцій не вирішить цей аспект дефіциту демократії. Її можна подолати, лише ліквідувавши розрив у представництві жінок і чоловіків.

Таким чином, паритет, як філософія чи концепція, стосується не лише «просто» рівності. Там, де квоти представляють собою якісну вимогу рівності, паритет представляє якісну необхідність, пов'язану зі змінами в демократичних структурах і переосмисленням демократії як принципу [28].

2.3 Практичні аспекти впровадження паритетної політики

Після того, як ми розглянули теоретичні аспекти гендерного паритету і його фундаментальне обґрунтування, настав час перейти до реалій — до впровадження паритетної політики у практичному житті. Створення законодавчих норм і механізмів для забезпечення рівної участі жінок та чоловіків у різних сферах суспільства є значущим викликом для сучасних держав.

У цьому підрозділі ми розглянемо конкретні особливості та механізми впровадження паритетної політики, проаналізуємо її переваги та обмеження, а також розглянемо наслідки впровадження цього підходу. Приділяючи увагу різним країнам і контекстам, ми виокремимо ключові фактори, які впливають на успішність реалізації паритету та визначають його суспільні наслідки.

Серед міжнародних методів сприяння участі жінок у політиці важливе місце займають компенсаційні дії, також відомі як позитивні заходи (affirmative actions). Ці заходи призначені для боротьби з дискримінацією за статевою ознакою і включають спеціальні, зазвичай тимчасові заходи, спрямовані на подолання наслідків минулої або тривалої дискримінації. Мета цих заходів - забезпечити фактичну рівність можливостей і однакове ставлення до чоловіків і жінок. Спектр таких заходів різноманітний і включає:

- Встановлення цілей, завдань або квот для участі жінок у сферах або секторах, де вони менше представлені.
- Сприяння доступності для жінок широких можливостей у сферах освіти, професійної підготовки та зайнятості в "нетрадиційних" для них галузях.
- Заходи для прискорення професійного зростання, такі як наставництво або менторство, включення жінок до існуючих мереж.
- Створення умов праці, які враховують потреби жінок із сімейними обов'язками.
- Сприяння більш рівномірному розподілу професійних, громадянських і сімейних обов'язків між чоловіками і жінками.

Заходи щодо збільшення політичного представництва жінок включали також м'які заходи, такі як громадські кампанії для зміни ставлення до жінок-політиків, фінансування виборчих кампаній жінок-кандидатів та інституційні зміни, такі як реформа виборчих систем і внутрішніх партійних правил [27].

Джоні Ловендускі розрізняє три доступні стратегії:

- риторика рівності (сприяння участі жінок у різних документах і виступах);

- просування рівності або позитивні дії (навчання, фінансова допомога, встановлення цілей) ;
- гарантії рівності чи позитивної дискримінації (квоти) [27].

Різні феміністичні течії, а особливо, соціалістичні та радикальні, вважають найефективнішою стратегією підвищити представництво жінок “швидким шляхом” – масове прийняття законів про квоти, особливо в країнах, де кількість жінок-депутатів низька.

Виділяють два типи гендерних квот — законодавчі (правові) та добровільні (партійні).

Систему законодавчих квот для забезпечення гендерної рівності можна розділити на два види: попередньо зарезервовані місця - де держава передбачає конкретну кількість місць у виборчому органі для жінок, створюючи окремий список жінок-кандидаток, які змагаються між собою; та законодавчі кандидатські квоти - ця система сприяє стабільно високому відсотку жінок у політичних органах, і її іноді називають "жорсткими квотами". Такі заходи діють, зокрема, в таких європейських країнах - Іспанія, Норвегія, Франція, Словенія, Португалія, Бельгія, Греція, Італія, Ірландія.

Добровільні партійні квоти — були вперше запроваджені партіями Західної Європи в 1970-х роках і надалі розповсюдились завдяки жіночому рухові в Скандинавських країнах. Наразі є найбільш поширеним типом квот у світі. Ця форма квот передбачає, в першу чергу, усвідомлення на партійному рівні важливості гендерної рівності та активного залучення жінок на рівень ухвалення рішень. Більше половини країн ЄС використовують цей тип гендерного квотування: Німеччина, Австрія, Литва, Люксембург, Угорщина, Чехія, Швеція, Нідерланди.

З квотами пов'язані додаткові аспекти, такі як визначення розміру квоти, який може бути, наприклад, 20%, 30% або 40%, а також розташування кандидатів у

прохідній частині списку. Важливим аспектом є також наявність механізмів для виконання квоти, таких як санкції за її невиконання (наприклад, відмова в реєстрації партії) або стимули (наприклад, державне фінансування виборчої кампанії). Квоти, які встановлюються без належних засобів забезпечення їх дотримання, іноді називають м'якими (soft). Тобто формально вони існують, але не завжди призводять до очікуваного результату.

Критики такої політики часто стверджують, що гендерне квотування може призвести до суттєвого падіння професійного рівня державних управлінців, оскільки якість їхньої роботи буде оцінюватися залежно від статі, а не їхніх професійних здібностей. Проте, прихильники гендерних квот підкреслюють необхідність розглядати такий механізм як тимчасовий та перехідний інструмент, спрямований на формування у громадськості розуміння важливості і результативності широкого представництва жінок у різних сферах управлінської діяльності. Можна виділити декілька аргументів, на користь впровадження таких заходів:

- 1) Наявність достатньої кількості жінок у парламенті (не менше 30%) сприяє створенню сприятливої політичної обстановки, де жінки почувають себе більш впевнено та видимо.
- 2) Підвищена увага до соціальних питань, зокрема забезпечення гендерної рівності, стає актуальною на політичній арені. Це призводить до тиску з боку міжнародних організацій на різні країни, зокрема ті, які пережили конфлікти, для впровадження відповідних нормативно-правових змін.
- 3) Третім аспектом є зосередженість на вирішенні проблемних питань, таких як насильство проти жінок, сексуальні права, право на аборт та інші подібні питання.

У другій половині 1990-х і протягом 2000-х років кілька європейських країн прийняли конституційні та/або законодавчі реформи, спрямовані на збільшення частки жінок-кандидатів і, таким чином, їхнього доступу до виборчих посад.

Португалія стала першою країною в Європі, яка включила принцип паритету/рівного доступу жінок і чоловіків до виборних посад у свою Конституцію в 1997 році (стаття 109). Після цього інші європейські країни внесли подібні конституційні зміни, а саме Франція в 1999 році (статті 3 і 4), Бельгія в 2002 році (стаття 11) та Італія в 2003 році (стаття 51). У той час як Франція та Бельгія доповнили ці конституційні зміни законодавчими заходами, які змушують політичні партії виставляти однакову кількість жінок і чоловіків на більшості виборів, Італія та Португалія обрали інший розподіл кандидатури. Закон Італії від 8 квітня 2004 року та закон Португалії від 6 липня 2006 року по суті встановлюють обмеження у дві третини частки кандидатів однієї статі в партійних списках (тільки для виборів до Європейського Союзу у випадку Італії та для місцевих, парламентських і європейських виборів у випадку Португалії).

У 2007 році Іспанія прийняла закон, який зобов'язує партії включати до всіх виборчих списків не менше 40% і не більше 60% кандидатів однієї статі. Цю пропорцію необхідно дотримуватися в кожному списку через кожні п'ять позицій. Цей мандат фактично передбачає 40% квоту для жінок. Закон, прийнятий під керівництвом лівоцентристської PSOE, має кілька сильних сторін:

По-перше, закон встановлює дієві санкції, оскільки виборчі органи відкликають виборчі списки, які не відповідають вимогам щодо квоти.

По-друге, цей захід покликаний запобігти зловживанням з боку політичних партій, оскільки співвідношення 40/60 має дотримуватись не лише у виборчих списках загалом, але й на кожних п'яти позиціях у кожному списку. Ця вимога запобігає партіям від потурання поганій практиці, як-от віднесення 40% жінок-кандидатів до кінця списку, таким чином розміщуючи багатьох із них на неможливих позиціях. Це особливо важливо у пропорційних виборчих системах, як це має місце в Іспанії, із закритими та блокованими партійними списками.

По-третє, прийняття закону не вимагало внесення змін до Конституції, що було б складним процесом.

По-четверте, квота відповідала громадській думці. До його прийняття 58% дорослих чоловіків і 75% дорослих жінок в Іспанії підтримували обов'язкові жіночі квоти для всіх політичних партій [51].

Нарешті, квота сприяла збільшенню присутності жінок серед представників іспанської партії ПП, хоча партія категорично виступала проти квот. У 2004 році – до ухвалення цього заходу – жінки становили 28% членів ПП у Конгресі депутатів. Цей відсоток збільшився після прийняття квоти до 30% у 2008 році та 44,29% у 2023 році. Крім того, квота запобігла будь-якому подальшому зниженню доступу жінок до прийняття політичних рішень (див. дод. Е).

В Німеччині партія Зелених вперше запровадили 50-відсоткову квоту ще в 1986 році, і відтоді вони чітко досягли такого порогу для кандидатів у списках. Соціал-демократи наслідували їх приклад у 1988 році і запровадили 30-відсоткову квоту, що призвело до різкого зростання представництва жінок у кандидатах і мандатах через державні списки. Після введення 50-відсоткової квоти для лівих у 1996 році партія практично завжди досягала цієї мети [43]. З 1980 по 1998 рік частка жінок, обраних до Бундестагу, зросла з менш ніж 10% до трохи більше ніж 30%. Відтоді ця пропорція практично не змінилася і на сьогоднішній день коливається лише біля третини всіх депутатів (див. дод. Д) [43].

Крім того, у 2015 році Німеччина прийняла закон про рівну участь жінок і чоловіків на керівних посадах у приватному та державному секторах (FüPoG). Бранденбург став першим парламентом німецької землі, який прийняв так званий паритетний закон у січні 2019 року. Це передбачає, що всі партії, які хочуть взяти участь у державних виборах 2024 року, повинні по чергово мати чоловіків і жінок у своїх списках кандидатів.

Варто зазначити, що після запровадження гендерної квоти в Німеччині у 2015 році відсоток жінок у наглядових радах 200 найбільших корпорацій зріс з 19,7% до 24,6% у 2017 році. З іншого боку, збільшення частки голосів FDP у 2000-х роках і її повернення до Бундестагу в 2017 році мали гальмівний вплив на представництво жінок у Бундестазі. Тим більше це стосується приходу AfD у 2017 році [43]. Положення щодо квот для окремих партій діють у всіх партіях, які встановлюють квоту на себе. Маючи 33 %, квоти просто не дуже амбітні в ХДС/ХСС. У таких партіях як FDP і AfD квоти взагалі відсутні [43].

Звернімо увагу, що у Швеції ніколи не існувало законодавчо чи конституційно закріплених квот. Замість цього ця країна славиться своїми добровільними партійними квотами. Проте слід зауважити, що в 1970-х роках жінки активно залучалися до політики ще до введення квот. Квоти були впроваджені тоді, коли жінки вже склали більше 20% складу Риксдагу [31].

Процес введення квот розпочався вже у 1972 році, коли Ліберальна народна партія стала першою в країні, яка впровадила політику забезпечення, щоб не менше 40% будь-якої статі було представлено в її внутрішніх органах управління та комітетах. Гендерні квоти зустріли позитивний відгук, особливо від лівих і центристських партій, і з часом цю ініціативу підхопили практично всі політичні сили.

Наприклад, шведська соціал-демократична робітничка партія у 1993 році ввела квоту на рівні 50% для жінок у своїх партійних списках, застосовуючи систему чергування жінок і чоловіків (zipper system) . Також, ліва партія прийняла аналогічну квоту у 1987 році. Партія зелених Швеції також запровадила квоту на рівні 50% для жінок у своїх партійних списках у 1987 році, додатково встановивши внутрішні квоти в 1981 році.

На початку 1970 року відсоток жінок у Риксдазі становив 13%. Ця цифра постійно зростала до 38% у 1988 році, але потім знову знизилася після наступних виборів. Але на виборах до Риксдагу 1994 року жінки отримали 43%

місце у парламенті, і відтоді ця цифра залишається приблизно на тому самому рівні. Порівняно з іншими парламентами Риксдаг має відносно високу частку жінок-депутатів, 46,1% станом на 2023 рік (див. дод. А).

В Україні перша спроба запровадження гендерної квоти була в 2013 році. До Закону України про “Політичні партії” було внесено зміни, де вказувалось, що мінімальна кількість представництва обох статей у виборчих списках повинна становити не менше 30%. Проте, ця ініціатива частково провалилась через відсутність положень, щодо дотримань та регулювання встановлення цих норм на практиці. Оскільки законодавство України, зокрема Конституція, не містило ніяких положень про паритетність чи гендерні квоти, юридично це не зобов’язувало дотримуватись цих норм. І як наслідок, лише 9 з 29 політичних партій прийняли рішення дотримуватись даного положення та висунули 30% жінок в партійних списках на парламентських виборах 2014-го року. Проте, лише одна партія, на той час, змогла забезпечити обрання щонайменше 30%. Однією з проблем тоді була відсутність чіткої регламентації розміщення жінок у партійних списках, тому вони часто були на нижчих позиціях, що знижувало їх шанси бути обраними [36].

У грудні 2019 року відбулась наступна реформа гендерних квот, яка принесла вже більш реальні результати та мала більш чіткий механізм регулювання та реалізації. В новому Виборчому Кодексі України, згідно зі статтею 219 частиною дев'ятою, при формуванні єдиного і територіальних виборчих списків для місцевих виборів з кількістю виборців 10 тисяч і більше, "партія має забезпечити кожен п'ятірку (з першого по п'яте місце, з шостого по десяте і т.д.) в кожному виборчому списку представників обох статей, чоловіків і жінок (принаймні два кандидати кожної статі)" [24]. Таким чином, ця норма закону встановлює 40% гендерну квоту на етапі висунування кандидатів. Якщо кількість виборців до 10 тисяч - гендерна квота 30%. Частина перша статті 230, визначали наслідки порушення цього порядку, а саме - відмова кандидатів у реєстрації на посаду депутата. В наслідок цього, гендерна квота набула

законодавчо закріпленого та обов'язкового статусу [24]. Після впровадження цього законодавства у Верховній Раді під час місцевих виборів 2020-го року майже всі політичні партії дотрималися 30-відсоткової гендерної квоти.

Незважаючи на стратегії та заходи задля гендерного балансу в парламентах, досі зберігається певна тенденція гендерної сеграгації праці. Жінок часто поміщають на більш м'які соціально - культурні посади міністрів, а не на жорсткіші та політично престижніші посади економічного планування, національної безпеки та закордонних справ. Європейська Рада підтвердила цю тенденцію та зафіксувала, що, якщо розглядати посаду міністрів кабміну, жінки в уряді Фінляндії були єдиними, хто займав посади в усіх сферах державних функцій у 1999 році [27]. У найбільш типовому випадку більшість (Австрія, Данія, Фінляндія, Німеччина та Нідерланди) або половина (Швеція, Португалія та Греція) жінок-міністрів займалися соціально-культурними питаннями, тоді як решта жінок-міністрів мали інші види завдань [27].

З одного боку, якщо така тенденція призведе до паритетності, то теоретично це буде успіхом, але переважно на папері. Адже, з іншого боку такий сценарій лише затвердить певні гендерні стереотипи “жіночих” та “нежіночих” професій та посад. І в такому разі “скляна скеля” все ще буде існувати і жінки матимуть менший доступ та меншу внутрішню та зовнішню мотивацію обіймати “чоловічі” та більш впливові посади.

У висновку, впровадження паритетності є важливим кроком до гендерної рівності та представництва жінок у політичній сфері. Ця політика має потенціал змінити політичний ландшафт та сприяти більш рівній та справедливій участі жінок у формуванні суспільної політики. Однак важливо враховувати, що паритетні заходи не є універсальними та перманентними рішеннями. Вони потребують підтримки суспільства і постійного моніторингу їх впливу. В залежності від рівня упередженості та освіченості суспільства, історичних передумов, релігії та інших соціальних чинників країни мають різні моделі та механізми реалізації такої політики. Дуже важливо проводити якісний аналіз

вищевказаних пунктів задля ефективнішого впровадження паритету з довгостроковим впливом.

Розділ 3. Правове поле забезпечення гендерного паритету: порівняльний аспект

3.1 Гендерна політика країн Європейського Союзу (Німеччина, Іспанія та Швеція)

Гендерна рівність та гендерний паритет в сучасному світі є не лише питаннями соціальної справедливості, але й важливими складовими підтримання сталого розвитку та соціально-економічного процвітання кожної країни. В минулому розділі було сформовано обґрунтування першочерговості паритетної політики та наведено відповідні механізми, особливості її впровадження, та наслідки до яких вона може привести.

Як вже зазначалось раніше, паритетна політика та гендерна політика не є абсолютно тотожними поняттями, але безперечно мають багато спільного. Гендерна політика зокрема включає в себе різноманітні сфери впливу (від декретної відпустки до рівної оплати праці), які так чи інакше між собою пов'язані і тому результативність реформ в одній сфері мають вплив на впровадження інших. Більш того всі сфери, які охоплює гендерна політика мають прямий чи опосередкований вплив на впровадження паритетності. Тому в цьому підрозділі ми розглянемо ключові аспекти гендерної політики в країнах Європейського Союзу (Німеччинні, Іспанії та Швеції), а також порівняємо досягнення та виклики, що стоять перед ними в контексті забезпечення гендерного паритету.

Німеччина

Після Другої світової війни та утворення Федеративної Республіки Німеччина (ФРН) в 1949 році була встановлена нова конституція, Grundgesetz, де були закріплені важливі принципи гендерної рівності. Зокрема, стаття 3, яка гарантувала рівність прав для чоловіків і жінок. Того ж року, 7-го жовтня була

прийнята Конституція Німецької Демократичної Республіки (НДР), стаття 7 якої проголошує: "Чоловіки і жінки мають рівні права. Всі закони і постанови, які суперечать рівності жінок, скасовуються". А стаття 18 встановлює рівну оплату за рівну працю для чоловіків і жінок та особливий захист жінок у сфері зайнятості [26]. З 1 жовтня 1950-го року в НДР почав діяти Закон про захист материнства і дитинства та прав жінок, який спрямований на втілення в життя принципу повної рівності між чоловіками і жінками, закріпленого в Конституції, та на зміцнення сім'ї [26].

У 1957 році ФРН стала одним з засновників Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Тому цього ж року Бундестагом було прийнято Закон про рівні права чоловіків і жінок у відповідь на статтю 119 Римського договору (положення про гендерну дискримінацію, а саме принцип рівної оплати праці чоловіків і жінок за рівну роботу). Загалом вступ країни до ЄЕС вплинув на її законодавство та стандарти щодо гендерної рівності. ЄЕС розробив ряд директив і програм для сприяння гендерній рівності, а Німеччина була зобов'язана адаптувати своє законодавство відповідно до цих європейських стандартів. У 1976 році Рада Європейського співтовариства прийняла план нового законодавства, щоб допомогти «реалізувати принцип рівного ставлення до чоловіків і жінок на робочому місці» [49]. У ФРН впровадження просувалося повільно, і «Бонн» отримав попередження від Брюссельської комісії в 1979 році. Тільки тоді все почало рухатися:

- 25 червня 1980 року - Бундестаг прийняв закон про рівне ставлення до жінок і чоловіків на робочому місці [49].
- 1974 - ФРН приймає П'ятий закон про реформу кримінального права звільняє від покарання за аборт у перші 12 тижнів вагітності [26]. Тут також варто зазначити, що аналогічний Закон про преривання вагітності було прийнято в НДР у березні 1972 року.

- 1977 - Перший Закон про реформу сімейного права, який скасовує законодавчо встановлений розподіл обов'язків у шлюбі у ФРН. Жінкам більше не потрібен дозвіл чоловіка на отримання професії [26].
- 1985 - У ФРН набуває чинності Закон про сприяння зайнятості: полегшується доступ до перекваліфікації та підвищення кваліфікації для жінок, які тимчасово залишили робочу силу для виховання дітей [26].

Коли в 1990 році відбулося об'єднання Німеччини, стартові умови жіночих рухів у Східній та Західній Німеччині суттєво відрізнялися. На відміну від Заходу, рівна участь жінок на ринку праці була закріплена в конституції НДР. Працювати було нормою, а загальнонаціональна система ясел і дитячих садків давала батькам можливість це робити [65].

Правові норми щодо сім'ї та жінок, які понад 40 років по-різному регулювалися в обох німецьких державах, тепер гармонізуються в Договорі про об'єднання (1990). Стаття 31, параграф 1, доручає загальнонімецькому законодавчому органу продовжувати розвивати законодавство про рівні права між чоловіками і жінками [65].

Крім того, жіноча та гендерна політика стала дедалі більше розташовуватися в міжнародній багаторівневій системі, оскільки внутрішні та міжнародні фактори взаємодіють. Відповідними рівнями є федеральні землі, федеральний уряд і різні відповідні органи ЄС (Комісія, Парламент) і ООН. Німеччина взяла участь у встановленні міжнародних стандартів рівності, підписавши Амстердамський Європейський договір у 1997 році, Всесвітню платформу дій Четвертої Всесвітньої конференції ООН для жінок у 1995 році та юридично обов'язкову Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації проти Жінки (CEDAW) 1979 року.

Найвагомішим законом Німеччини після об'єднання, що імплементує законодавство ЄС щодо гендерної дискримінації, є Загальний закон про рівне ставлення 2006 року (AGG; Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz). Він включав

в себе вимоги ЄС щодо боротьби з дискримінацією на всіх ґрунтах, включаючи стать.

Дуже важливим кроком для досягнення гендерного паритету в країні стало запровадження гендерних квот, про які вже згадувалось в попередньому розділі. Після їх запровадження партією Зелених в 1986 році, поступово така політика почала імплементуватись і в інших партіях Німеччини. Найвищий показник представленості жінок в Бундестазі був у період з 2013-2017 рік - 37,3%. Це відповідає середньому показнику для Європи, але далеко від гендерного паритету. У німецькому Бундестазі понад 20 років триває стагнація щодо жіночої представництва (див. дод. Д). У 2005 році Ангела Меркель стала першою жінкою-канцлером Федеративної Республіки Німеччина, що стало проривом для жінок у політиці. Меркель обіймала цю посаду протягом 16 років. Цим Німеччина значно випереджає багато західних країн. Однак жінки все ще недостатньо представлені в німецькій політиці в цілому. Станом на 2023 рік, за 20 скликання, лише 35,05% депутатів Бундестагу, трохи більше третини, є жінками. Менше 10% міських рад очолюють жінки. Винятком є уряд Німеччини: в кабінеті міністрів сім жінок. Таким чином, у 17 міністерствах цей показник перевищує 40%.

За даними Федерального статистичного відомства, у 2021 році кожен третій керівник у Німеччині був жінкою. Останнім часом кількість членів ради директорів зростає і зараз становить близько третини. Сьогодні жінка значно частіше працює, ніж у минулому (73%), хоча вона частіше працює в фемінізованих галузях праці (де представлено більше жінок). Так, наприклад, в академічних професіях медицини, юриспруденції, освіти та соціальних наук вони складають майже 50% працівників, тоді як у світі бізнесу та адміністрації вони продовжують бути значно менше представленими на найвищих посадах.

Існує тенденція, що фемінізовані галузі праці є низькооплачуваними, що породжує проблему гендерного розриву в оплаті праці в країні. В групі від 20 до 30 років він становить близько 7%. Однак після цього він різко

зростає і досягає понад 22 % у віці 40 років. Потім він залишається на цьому високому рівні до кінця свого трудового життя. Емпіричні дослідження показали, що ця закономірність не змінилася з початку 1990-х років. Крім того, частіше зустрічаються жінки, які працюють неповний робочий день і, отже, мають нижчий базовий дохід, що негативно впливає на їхні професійні можливості та пенсію за віком. Натомість вони витрачають набагато більше часу на так звану «роботу по догляду», тобто догляд за дітьми та домашні справи. В середньому станом на 2023 рік гендерний розрив в оплаті праці в країні становить 18%.

Політика поєднання неоплачуваної роботи з догляду за дітьми з оплачуваною була посилена приблизно з 2000 року під впливом демографічних змін, особливо падіння рівня народжуваності. Одним із мотивів було нове регулювання § 218, у 1995 році аборти були повністю заборонені, але залишилися безкарними у випадку попереднього консультування вагітної жінки. Супроводжуючи реформу § 218, було встановлено законне право на місце в дитячому садку для дітей старше трьох років, яке в 2013 році було поширено на дітей до трьох років. Сьогодні участь жінок у найманій праці є визнаною метою політики рівності. Однак вона часто реалізується через неповну зайнятість матерів, які, таким чином, продовжують залишатися на другому плані в професійному контексті. Закон про відпустку для догляду за дитиною 2006 року передбачив суттєву заміну заробітної плати за відпустку для догляду за дитиною тривалістю один рік і, подовживши її на два місяці, створив стимул для участі обох батьків. Вже у 2008 році відпустку по догляду за дитиною використовувала п'ята частина батьків, а у 2015 році - третина батьків.

Згідно рейтингу Global Gender Gap Report 2023 Німеччина займає 6 місце в світі, з показником 0,815 (див.дод. Б). Торік Німеччина була на десятому місці. Покращенню сприяло збільшення кількості жінок-представниць у Бундестазі та, як наслідок, більш збалансований гендерний розподіл. EGЕI Німеччини також підтверджує здебільшого збалансоване співвідношення

рівності в сферах освіти та охорони здоров'я. Однак, коли ми дивимося на німецьку економіку, все виглядає інакше: Німеччина втрачає позиції з точки зору рівності, бачимо в рейтингу Індекс гендерної рівності (EGEI). Це відображається в нерівному співвідношенні заробітної плати чоловіків і жінок, а також у розподілі керівних посад. Лише 29% таких керівних посад по всій країні займають жінки - це означає, що Німеччина повернулася до рівня 2018 року (див. дод. В).

Отже, німецька гендерна політика є комплексною і спрямованою на досягнення гендерної рівності у всіх сферах суспільного життя. Німецьке законодавство та державні програми забезпечують рівні права і можливості для жінок і чоловіків, а також сприяють подолання стереотипів щодо гендерних ролей. Однак у Німеччині все ще існують деякі проблеми у сфері гендерної рівності, які вимагають подальшої роботи з боку уряду та суспільства.

Іспанія

Наступною європейською країною, хронологія і історичні умови якої дещо відрізняються від Німеччини є Іспанія. Після смерті Франко в 1975 році і переходу до демократії Іспанія почала демонтувати багато репресивних політик тієї епохи. На цьому тлі, починаючи з останнього десятиліття 20-го століття і до сьогодні, були прийняті різні закони, спрямовані на досягнення рівних прав для жінок і чоловіків.

З ухваленням Конституції Іспанії в 1978 році, у своїй статті 14 вона прирівняла рівність чоловіків і жінок перед законом. Через 5 років був створений Інститут жінок, а в 1985 році аборт був нарешті декриміналізований у випадках, коли він становить серйозний ризик для фізичного чи психічного здоров'я вагітної жінки, у разі зґвалтування чи вади розвитку [48].

Така послідовність пояснюється прагненням Іспанії дотримуватися стандартів ЄС у питаннях гендерної рівності. Загалом, у пост-авторитарній Іспанії на центральному державному рівні відстоюють політику гендерної рівності

відповідно до політики інших країн-членів ЄС [41]. Іспанія подала заявку на вступ до ЄС ще в 1977 році, проте переговори про вступ тривали аж до 1986 року. Більш того, Іспанія була безпосередньо залучена до серії “Європейських програм спільних дій” задля зміни законодавства в різних сферах, зокрема й тим що стосувались усунення гендерної нерівності [53].

Два важливих законів, які стали знаковими не тільки для Іспанії а й для міжнародної арени - це "Органічний закон 1/2004 від 28 грудня про комплексні заходи захисту від гендерного насильства" та "Закон про ефективну рівність жінок і чоловіків", опублікований 23 березня 2007 року [53].

В Іспанії, навіть до прийняття у 2007 році обов’язкової гендерної квоти - 40% , у виборчих списках, на всіх виборах кількість жінок, які приймають політичні рішення, була порівняно високою.

Постійне зростання кількості жінок, обраних на посаду з кінця 1980-х років і до запровадження обов’язкової жіночої квоти у 2007 році, відбулося завдяки тому, що ліві партії добровільно прийняли жіночі квоти. Наприклад, лівоцентристська PSOE прийняла 25% жіночу квоту в 1988 році, пізніше підняла її до 40% в 1997 році, а в 2001 році подала законопроект про реформування Закону про загальні вибори 1985 року. Ця перша пропозиція була обговорена та відхилена, але вона проклала шлях для наступних реформ і підштовхнула інші партії та регіони вжити заходів для збільшення участі жінок. У червні 2002 року регіональні парламенти Балеарських островів і Кастилії-Ла-Манчі зробили обов'язковим закріплення в списках, що змагаються на регіональних виборах. На той час ліві партії мали більшість місць в обох парламентах.

Успішне лобіювання реформи квот Жіночим комітетом PSOE, а також феміністська соціальна мобілізація зіграли вирішальну роль у всьому процесі прийняття закону про квоти. Жіночі комітети, зазвичай створені на найвищому партійному рівні, часто посилають своїх представників до партійних органів, які розробляють виборчі списки. В академічній літературі прямо згадуються

випадки, коли ці представники є ключовими для забезпечення того, щоб партійні списки відповідали вимогам щодо квот і щоб значна частка жінок займала виборчі посади [51].

За останні десятиліття Іспанія стала (і залишається) однією з держав-членів ЄС з найвищою часткою жінок-політиків. Також на регіональному та муніципальному рівнях політичне представництво жінок значно зросло, що частково можна пояснити виборчими квотами, оскільки Закон поширюється на всі вибори, включаючи регіональні та місцеві.

Новий іспанський Конгрес депутатів XV Законодавчого органу, який був сформований 17 серпня 2023 року, налічує 155 жінок (з 350 депутатів), які займають 44% парламенту. В сенаті іспанські жінки займають 39%. Це на 11 менше, ніж у 2019 році, коли іспанський Конгрес був найбільш рівноправний в історії - близько 47% (див. дод. Е).

Найбільш рівноправною національною партією є PSOE, де 49,6% місць займають жінки, тоді як "Vox" має лише 27,3% жінок-депутатів у своїй парламентській групі.

"Sumar", з кількістю депутатів, подібною до кількості депутатів "Vox", і яка отримала лише одне місце в деяких провінціях, як і крайня права партія, є другою національною партією з найбільшою кількістю жінок: 45,2%. Якщо брати до уваги всі політичні сили, за винятком тих, які отримали лише одне місце, то найбільш рівними за кількістю жінок є ЄЦП, з 57% жінок, та "Bildu", з 50%.

Згідно з даними Європейського інституту гендерної рівності (EIGE), Іспанія є четвертою найбільш просунутою країною в Європейському Союзі за рівністю між чоловіками та жінками, піднявшись на дві позиції у 2023 році та випередивши Францію та Фінляндію (див. дод. Б). За останній рік Іспанія піднялася на 1,8 пунктів порівняно з індексом 2022. Ця статистична робота

аналізує нерівність між чоловіками та жінками в шести сферах: робота, гроші, знання, використання часу, доступ до влади та здоров'я.

Європейський інститут гендерної рівності підкреслює, що це один із регіонів, який розвивається найшвидше в ЄС, і одна з небагатьох країн, де жінки перевищують 40% членів парламенту (разом із Бельгією, Данією, Фінляндією та Швецією).

Саме у сфері доступу до влади, за даними EIGE, Іспанія реєструє кращі показники з точки зору паритету, займаючи третє місце з 27. Проте, на цьому іспанський уряд не зупиняється у своїх реформах. 4 березня 2023 року Іспанський прем'єр-міністр Педро Санчес оголосив про ухвалення закону про гендерну рівність, який вимагатиме більш рівного представництва жінок і чоловіків в політиці, бізнесі та інших сферах громадського життя. Закон про Рівне Представництво буде застосовувати заходи гендерної паритетності до виборчих списків, рад директорів великих компаній та керівних рад професійних об'єднань. Це останній в ряду заходів з рівності, оголошених лівим коаліційним урядом. У грудні 2022 року законодавці прийняли закон про права трансгендерних осіб, а також передовий закон щодо сексуального та репродуктивного здоров'я, який, вперше для європейської країни, пропонував оплачувану державою відпустку для жінок, які страждають від болісних менструацій. Закон про Рівне Представництво вимагає, щоб жінки становили 40% управління будь-якої публічної компанії з більш як 250 працівниками та щорічним оборотом у розмірі 50 мільйонів євро.

У політиці закон вимагатиме, щоб під час виборів партії пропонували однакову кількість чоловічих і жіночих кандидатів з метою збільшення гендерної паритетності в парламенті. Також він буде вимагати, щоб професійні об'єднання мали принаймні 40% жінок у своїх радах, а також журі для будь-яких нагород, фінансованих за рахунок державних коштів.

Гендерний розрив в оплаті праці на 2023 рік становить 16,2% , а різниця в пенсіях, зросла з 30 до 25% і, як очікується, досягне 20% наступного року. Згідно рейтингу Global Gender Gap Report 2023 Іспанія займає 18 місце в світі, з показником 0,791 (див.дод. Б).

В країні навіть було введено так звану надбавку пов'язану з визнанням шкоди професійній кар'єрі в періоди після народження дитини, яку, як показують дані, зазнають переважно жінки. Ця надбавка, яка набула чинності з лютого 2021 року, замінила надбавку, затверджену в 2015 році, яка була визнана дискримінаційною згідно з рішенням Суду Європейського Союзу, оскільки вона не передбачала, що можна отримати бенефіціар від першої дитини, але тільки з другої. Зараз із 190 тис. одержувачів майже 41 тис. мають на утриманні лише одну дитину. В 2021 році уряд Іспанії також зрівняв декретні відпустки для обох батьків, які відтепер матимуть однаковий правовий режим під назвою "відпустка у зв'язку з народженням дитини та по догляду за дитиною", в рамках Закону про рівні можливості працевлаштування.

Отже, не зважаючи на те що, в порівнянні з Німеччиною реформи в сфері гендерної політики почались значно пізніше, після 1975-року, Іспанії вдалось досягти в деяких сферах навіть кращих та більш прогресивніших результатів. Деякі проблеми, які потребують вирішення, існують і сьогодні, проте іспанський конгрес готовий змінювати та реформувати політику на шляху до досягнення гендерної рівності.

Швеція

Швеція завжди мала досить ліберальне ставлення до прав жінок і вводила законодавчі зміни послідовно. З історичних причин, в країні, серед іншого, існує велика довіра до держави як до союзника громадян, у тому числі і в питаннях фемінізму. Існує сильна культура політичного консенсусу. На відміну від інших країн, особливо тих, що мають досвід диктатури, таких як Німеччина та Іспанія, у Швеції не існує жодних (жіночих політичних) організацій з антидержавним або скептичним ставленням до співпраці з державними

установами (наприклад, фінансування), а також фундаменталістських опозиційних або автономних рухів.

Можна виділити, так зване, десятиліття змін - 1960-70-ті роки. В той час шведська економіка потребувала більше робочої сили, і уряд вирішив залучити жінок. Для цього були введені реформи, які полегшили жінкам умови виходу на ринок праці, а також дозволили чоловікам і жінкам поєднувати сімейне життя з професійним життям [55].

Першим вагомим досягненням було запровадження в 1960 році рівної оплати за однакову працю для чоловіків та жінок. Наступним кроком була легалізація протизаплідних таблеток в 1964 році, що стало символом сексуальної революції для жінок.

Починаючи з 1970-х років, жіночі проблеми більше підіймалися на порядок денний, що, нарешті, також було показано в Риксдазі, коли частка жінок-членів зросла протягом 1970-х і 80-х років. У той період також зросла кількість жінок-міністрів, які були, крім усього іншого, добре освіченими. Однією з них була Анна-Грета Лейон, яка під час своєї політичної кар'єри в рідному муніципалітеті Ярфелла вперше запровадила принцип кожні дві жінки у виборчих бюлетенях.

У 1970-х роках також було здійснено багато важливих рефером у сфері гендерної рівності. Наприклад, у 1973 році була створена делегація рівності. Мета полягала в тому, щоб більше інвестувати в досягнення рівності між жінками та чоловіками [55].

У 1974 році Швеція стала першою країною, що впровадила гендерно нейтральну відпустку для догляду за дитиною, замінивши відпустку по вагітності та пологах. Ця система дозволила батькам брати по шість місяців відпустки на кожну дитину, розділяючи цей час між собою. У 1995 році було введено "місяць для тата", який став обов'язковим для використання батьківської відпустки. Якщо батько не скористався цим місяцем, сім'я

втратила один місяць оплачуваної відпустки. Згодом цей термін було продовжено, надаючи батькам більше можливостей для догляду за дитиною.

Оскільки саме Швеція, стала першою країною в запровадженні таких “декретів для чоловіків”, то на її прикладі і варто пояснити, чому це важливо. Насамперед, такі заходи мають велику економічну перевагу, що і стало першочерговою причиною для посилення законодавчих рішень стосовно відпустки по догляду за дитиною для чоловіків. Адже, шведська влада побачила, що величезна частина робочої сили - жінки, випадають на роки та втрачають свій потенціал, через те що вони довго з дітьми, тим самими підприємства втрачали кваліфікованих робітників.

У 1979 році в Швеції було прийнято перший закон про гендерну рівність, який набув чинності в липні 1980 року. Чоловікам і жінкам офіційно надано однакові умови в суспільному житті Швеції. Закон про рівність спрямований на сприяння рівним правам жінок і чоловіків щодо роботи, зайнятості та інших умов праці та можливостей розвитку. Були відкриті професійні сфери, і тепер жінки могли почати працювати в різних професіях, таких як поліція, священники і військові [55].

В 1980 році було запроваджено також досить важливий Закон проти гендерної дискримінації у трудовому житті. А також цього ж року було вперше призначено Омбудсмена з питань рівності, який мав стежити за дотриманням законів щодо рівності та дискримінації у трудовому житті, а також отримувати та розслідувати звіти. У 2009 році його замінив Омбудсмен з дискримінації (DO).

Наступними важливими законами є Закон про свободу жінок (1998) та Закон про дискримінацію (2008). Водночас ці закони також були змінені та об'єднані в один закон [55]. Це сталось в 2008 році, коли в країні прийняли Дискримінаційний Акт, який замінив сім законів щодо боротьби з дискримінацією. Дві ключові частини цього Акту стосуються питань гендерної

рівності на робочому місці. Перша з них вимагає, щоб усі працівники активно сприяли рівності в своєму колективі. Друга частина закону забороняє будь-яку дискримінацію на підставі статі. Крім того, будь-яке нерівноправне ставлення до працівника, який бере або має намір взяти відпустку для догляду за дитиною, є неприпустимим.

Швеція також прагне рівної оплати за однакову працю. Закон про дискримінацію стверджує, що роботодавці та працівники повинні активно працювати над вирівнюванням різниці в оплаті праці між статями. Але суттєва різниця в оплаті праці залишається — це один із викликів у шведській програмі гендерної рівності. У 2023 році гендерний розрив в оплаті праці у Швеції становить 9,9 %. В глобальному рейтингу з подолання гендерного розриву, країна посідає 5 місце з результатом 0,815 (див.дод. Б). Це означає, що в порівнянні з 2021-2022 роком змін не відбулося. В Швеції можна виділити 4 причини гендерного розриву в оплаті, що загалом подібні до тих що вже вказувались в Німеччині чи Іспанії:

1. У професіях де жінки становлять більшість, заробітна плата нижча, ніж в інших порівнянних професіях.
2. Деякі роботодавці в країні нехтують законодавством, через недостатню кількість санкцій та штрафів за не дотримання політики однакової оплати праці.
3. Чоловіки все ще беруть менше третини відпустки по догляду за дитиною і щодня виконують на годину менше неоплачуваної домашньої роботи.
4. У галузях, де домінують жінки, більше вимушеної роботи неповний робочий день, більш нестабільна зайнятість і більше недоліків у робочому середовищі.
5. Якщо жінки мають дітей, вони, як правило, працюють неповний робочий день частіше, ніж чоловіки, що робить менш позитивний розвиток кар'єри та заробітної плати, а також меншу пенсію.

Швецію часто відзначають тим, що вона має перший феміністичний уряд. Шведські політичні партії прагнули до якіснішого гендерного розподілу, що і стало вирішальним фактором у збільшенні представництва жінок у Риксдазі. Багато політичних партій вжили спеціальних заходів, таких як добровільні квоти, для створення гендерно збалансованих партійних списків. Багато людей поповнювали свої виборчі списки в країні за такими квотами з кінця 1970-х років.

Протягом десяти років, з 1982 по 1991 рік, існувало три комітети, які виділялися як «жіночі комітети»: комітет соціального страхування, комітет соціального забезпечення та комітет культури. Інколи 60-70 % постійних членів цих комітетів становили жінки, набагато більше, ніж в інших комітетах. Але наприкінці 1990-х модель змінилася. Сьогодні жінки-члени більш рівномірно розподілені між комітетами Риксдагу, що також стосується розподілу голів у комітетах.

Проте, цікавим є той факт що за всі роки існування Швеції, жінка обіймала посаду прем'єр міністра лише один раз. Магдалена Андерсон, яка представляла в 2021 році Соціал-демократичну партію. Її період закінчився у 2022 році після загальних виборів і зміни уряду.

Після виборів 2022 року в Риксдазі, було 188 чоловіків і 161 жінка. А з 23 міністрів, які зараз працюють під керівництвом прем'єр-міністра, 11 жінок. Тобто, країна показує стабільний результат у представництві (див. дод. А). В Риксдазі та муніципальній раді пропорція жінок і чоловіків не змінилася, 46 % кандидатів, обраних до Риксдагу, були жінками, а в муніципальній раді пропорція становить 43 %. В обласній раді, після виборів, було встановлено рівний склад, відсоток жінок зріс з 48% до 49%

У Риксдазі Шведські демократи, за якими слідують Християнські демократи, мали найвищу частку чоловіків серед своїх обраних кандидатів - 74 % та 68 %

відповідно. На іншому кінці – Ліва партія, за якою йде Партія Зелених, де відсоток обраних жінок значно вищий – 71% і 67% відповідно.

Навіть у регіональних і муніципальних радах Шведські демократи є партією з найвищою часткою чоловіків серед своїх кандидатів, 65% і 72% відповідно. Ліва партія також має тут найбільшу частку жінок: 63% в обласній раді та 53% в муніципальній раді.

Відповідно до піврічного звіту Статистичного управління Швеції про гендерну рівність за 2022 рік, жінки обіймали 67% керівних посад у державному секторі протягом 2020 року. У шведському бізнес-секторі, з іншого боку, домінують чоловіки. У 2020 році 10% компаній, зареєстрованих на Стокгольмській фондовій біржі, очолювали жінки, у 13% були жінки-виконавчі директорки, а 36% членів правління були жінками.

Більш того, згідно звіту про Індекс гендерної рівності (EIGE) 2023 року Швеція посідає перше місце, з результатом 82,2%. (див. дод. Б) Оскільки, як вже описувалось раніше, цей звіт включає аналіз багатьох сфер, то можна також співставити, що чим вищий показник гендерної рівності в країні відповідно до того чи іншого чинника, тим кращий рівень життя.

Отже, Швеція наразі вважається взірцевою країною в сфері гендерної політики, підтвердженням цьому є багато факторів про які було вказано вище, як паритетність в Риксдазі так і високі позиції в міжнародних та європейських рейтингах присвячених гендерній рівності. Проте, навіть з такими високими показниками країна вмотивовано продовжує реформувати проблемні для їх гендерної політики сфери.

3.2 Політичні реалії гендерного паритету в Україні

У попередньому підрозділі ми проаналізували сфери гендерної політики трьох країн Європейського Союзу, які максимально дотичні до паритетності, а також

дали характеристику досягненням кожної зі згаданих країн у цих сферах. Тепер, через призму таких подібних критерії варто розглянути Україну, яка наразі перебуває лише на шляху до вступу в ЄС.

Після розпаду радянського союзу Україна стала на шлях до демократії, а саме багатопартійності, прозорості та регулярних парламентських виборів. Не менш важливим аспектом демократичних процесів в країні є і гендерна політика. Законодавча основа для впровадження такої політики була закладена в Україні ще у 1980-х роках після ратифікації Конвенції Організації Об'єднаних Націй (ООН) «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок». Проте, на жаль, наступний крок який було прийнято в цій сфері відбувся лише через 20 років, а саме було ратифіковано нормативний документ ООН «Цілі розвитку тисячоліття ООН» [23].

У пострадянських країнах, включаючи Україну, ситуація стосовно виконання принципу рівноправності практично ідентична, і гендерна рівність переважно є лише формально декларованою.

Конституція України закріплює принцип рівності в статті 3. Аспекти гендерної рівності враховуються в статтях 21, 24 і 51. Частина третя статті 24 Конституції безпосередньо присвячена боротьбі з дискримінацією жінок в Україні та наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується шляхом надання жінкам рівних можливостей з чоловіками у громадській, політичній і культурній сферах, у галузі освіти та професійної підготовки, у праці та оплаті праці та інших аспектах.

Проблема гендерної рівності набула особливої актуальності та стала популярною після президентських виборів 2004 року, що відзначили новий етап перегляду цінностей демократії та ролі громадянського суспільства. Завершення другого тисячоліття відзначилося для України вибором гендерного напрямку розвитку.

Основою гендерної політики в Україні стало прийняття Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року. Також важливим кроком став Указ Президента від 26 липня 2005 року «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який включав обов'язковий процес впровадження гендерних підходів до організації роботи місцевих і центральних органів виконавчої влади враховуючи досвід інших країн.

На наступному етапі, новим імпульсом стала Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, підписана в 2014 році. Україна, задля того аби відповідати вимогам Угоди про Асоціацію з ЄС, впровадила ряд нормативно-правових актів, пов'язаних з досягненням Глобальних цілей сталого розвитку. Однією з таких ініціатив є Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка визначає головні орієнтири для досягнення до 2030 року [11].

Натомість, ці кроки хоч і були важливими але недостатніми, особливо задля запровадження паритетності в країні. Враховуючи навіть той факт, що Закон від 2005 року, про який вже згадувалось раніше, включав поняття “позитивних дій”. Проте, чіткі механізми та зміст їх реалізації не були зазначені, так само як і певна передбачена відповідальність за відсутність цих дій, що доводить про декларативність цих положень.

Так само як і була відсутність санкцій чи будь-яких інших положень про регулювання впровадження 30% гендерної квоти у партійних списках в 2014 році. Проте, вже в 2019 році були прийняті до уваги всі недоліки та недопрацювання першої спроби імплементації квот і внесено до нового Виборчого Кодексу вже більш чіткі і змістовні вимоги до гендерно-рівного представництва в партійних списках, що і призвело до відчутних результатів.

Після місцевих виборів 2020 року, які вперше проходили з вимогами забезпечення 40% представників однієї статі у виборчих списках, вдалось досягти показнику у 37% що є доволі показово та ефективно. Згідно ЦВК, вже на етапі реєстрації списки політичних партій склались на 45% з жінок. Крім того, згідно з соціальними опитуваннями, того ж року, більшість громадян підтримали ідею збільшення жінок на посадах депутатів.

В обласних радах у 2020 році жінки займали лише 13,5% керівних посад. У районних радах ця цифра становила 23,1%, в обласних радах - 28% [24]. Проте дослідження показують позитивні зміни у гендерних питаннях в політичній сфері на місцевому рівні. Чітку динаміку можна також спостерігати і в представництві жінок у Верховній Раді (див.дод. Ж). Це свідчить про сталу тенденцію до подолання нерівності між чоловіками та жінками, в якій ключову роль відіграють законодавчі гендерні квоти [24].

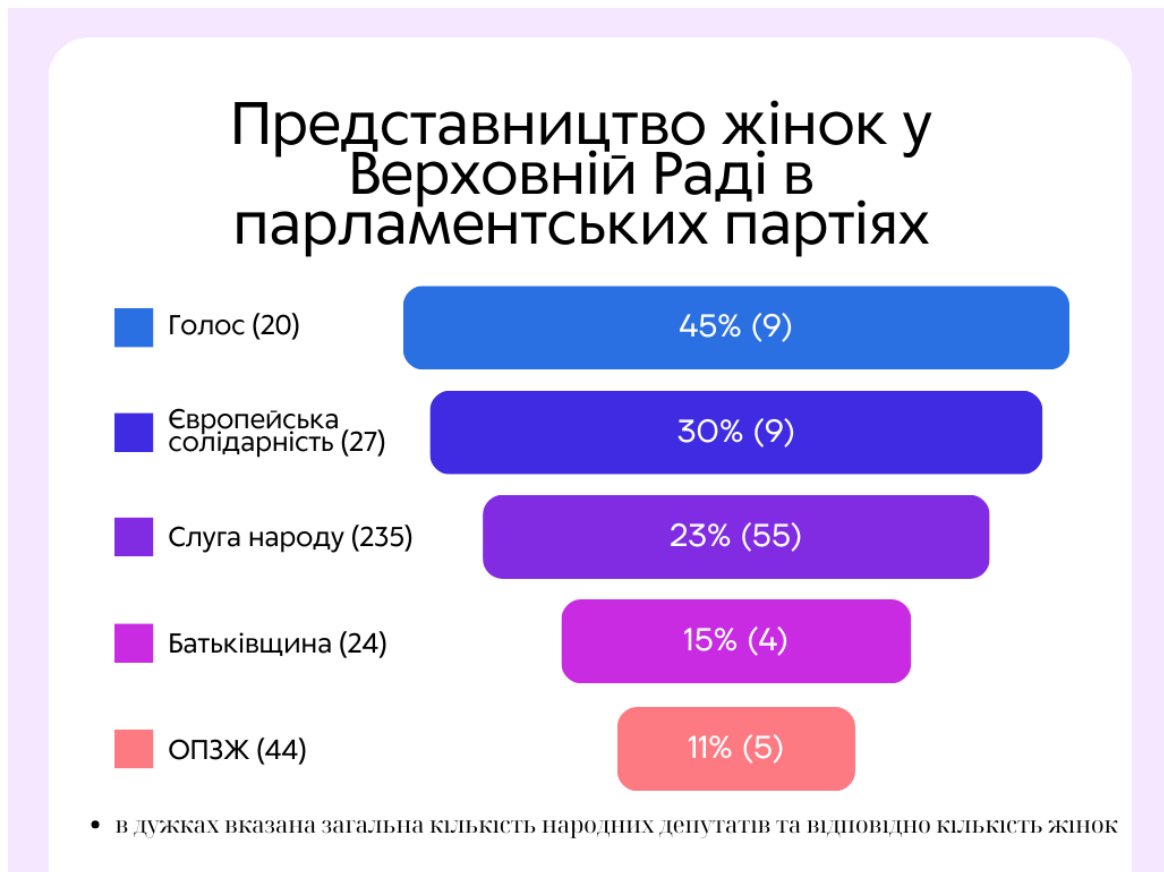
Представництво жінок у Верховній Раді України ІХ скликання становить 21,09%. Тобто з 403 депутатів, жінок лише - 85. В порівнянні з європейським країнами це доволі низький результат, адже в середньому цей показник в країнах Європи становить 30%. Проте, якщо прослідкувати національний прогрес за роки незалежності то можна відзначити значний розвиток та підвищення залученості жінок в політичних інституціях (див. дод. Ж).

Наразі, з 23 комітетів у парламенті дев'ятого скликання лише 5 очолюють жінки. Станом на 2023 рік до Кабінету Міністрів України входить 5 жінок, що складає 22% від загальної кількості. На посадах керівників та заступників структурних підрозділів жінок 44%, але в керівництві Апарату ВР жінок немає взагалі [11].

Після початку відбудови країни дуже багато рішень буде прийматися на рівні органів місцевого самоврядування, через децентралізовану систему в Україні. Тому існує необхідність забезпечити представленість жінок й на таких рівнях.

IX скликання Верховної Ради налічує 5 партій. Найбільше представництво жінок у відношенні до загальної кількості депутатів від політичної партії — у фракції “Голосу” (45%) та “Європейської солідарності” (30%). Це дає їм можливість отримувати додаткове гендерне фінансування. На наступному графіку зображено відсоткове співвідношення жінок у кожній з 5 партій представлених у ВР (мал. 2)

Збільшення кількості жінок в політичних інституціях також призвело до того, що вони почали займати високі посади. Наприклад, Ірина Геращенко стала першою жінкою-віце-спікеркою. А Юлія Тимошенко стала першою жінкою-прем'єром не лише в Україні, але й на теренах колишнього Радянського Союзу у 2005 році.

Серед перепон у активній залученості жінок до виборів, зокрема, і на місцевому рівні можна виділити два головні чинники:

1. Суспільний - це гендерні стереотипи на зразок “жінкам не місце у владі”; шеймінг жінок, які обирають кар’єру, а не сім’ю; не сприйняття суспільством жінок, як лідерок.

2. Індивідуальний або персональний - який частково пов’язаний з попереднім, адже суспільний чинник спричиняє зниження внутрішньої мотивації йти в політику, задля уникнення осуду; брак часу, через великий обсяг домашніх обов’язків, що часто стає демотивуючим чинником для кар’єрного розвитку жінки; відсутність економічних ресурсів, щоб зробити грошовий внесок на виборах, так як, жінки менше володіють бізнесами, і загалом частіше працюють на низько оплачуваних роботах тому часто не мають такої можливості.

У 2023 році Україна посіла 66 місце за індексом гендерного розриву (Global Gender Gap Report) серед 146 держав. З 2022 року Україна піднялась на 15 позицій (див. дод. Б).

Насамперед, незважаючи на незначний прогрес, все ще існує “вертикальна гендерна сегрегація” та явище “скляної стелі”, як в політичних інституціях та і в інших сферах працевлаштування.

У 2023 році в Україні за даними Державної статистики жінки середньо заробляли на 18,6% менше, ніж чоловіки, що на 7,4% нижче, ніж у 2015 році. Варто відзначити, що хоч цей показник є меншим за світовий, проте все ще вищий ніж у багатьох країнах Європейського Союзу (включаючи Іспанію, Німеччину та Швецію). Такі показники є результатом різноманітних факторів, які притаманні також і країнам ЄС, включаючи високий рівень залученості жінок до неоплачуваної домашньої роботи, труднощі отримання роботи після народження дитини та відпустки для догляду за нею, та складнощами у поєднанні професійних та сімейних обов’язків. Це стало особливо помітним під час пандемії коронавірусу, коли переважно жінки змушені були залишити роботу для надання догляду за дітьми. Також, ситуацію погіршує поширеність

гендерного насильства, зокрема вдома, та широке поширення в суспільстві гендерних стереотипів і сексистських поглядів.

У 2020 році Україна також приєдналася до міжнародних ініціатив, спрямованих на зменшення різниці в оплаті праці за однакову роботу. А в травні 2023 року Кабінет Міністрів розробив і затвердив Стратегію для зменшення гендерного розриву в оплаті праці, завдяки якій до 2030 року планується зменшити розрив у заробітній платі між чоловіками і жінками з 18,6% до 13,6%.

В цьому контексті важливо також згадати про реформи пов'язані з доступом для жінок різних професій. В 2016-му році наказом Міністерства оборони України було збільшено кількість посад рядового, сержантського і старшинського складу для жінок. У 2017-му році Кабінетом Міністрів було скасовано наказ МОЗ №256, де визначався певний перелік з 450 професій, які заборонені для жінок. До них входили професії в сфері металургії, хімічного виробництва, ливарні роботи, електротехнічні та ін. Також існувала заборона на професії машиністки метро, водійки автобуса, пожежної. А в 2018-му році за ініціативою “Невидимого батальйону”, засновниця якого є Марія Берлінська, було скасовано законодавства, яке не давало можливості жінкам обіймати бойові посади.

Одним з важливих кроків, який активно застосовується в гендерній політиці Швеції, Іспанії та Німеччині є декретна відпустка для чоловіків. В Україні певний закон про декретну відпустку для чоловіків було ухвалено в 2021 році. Відтоді батько має можливість взяти декрет до трьох років або поділити цей період з дружиною. Чоловік зберігає своє робоче місце, а період у декреті зараховується у його трудовий стаж. За даними статистики, до 2021 року лише 4% пар, де були немовлята, вирішували взяти декретну відпустку чоловікові. З поширенням практики взяття чоловіками декретних відпусток, жінки отримують більше можливостей для кар'єрного зростання та професійного розвитку. Більш того, це допоможе зменшити різницю в заробітній платі між чоловіками та жінками. Така можливість сприяє більшій фінансовій рівності.

Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну в 2022 році умови для впровадження подальших заходів для розвитку гендерної політики змінилися. Проте, тим не менш, ця тема залишилась актуальною, особливо в контексті європейської інтеграції України. В цей час було розроблено та затверджено кілька ключових нормативно-правових актів і стратегічних документів, які послужили новою основою для подальшої імплементації принципів рівних прав та можливостей:

- Червень 2022 року - ратифіковано "Стамбульську конвенцію". Головним завданням є запобігання та протидія гендерно зумовленому насильству.
- Вересень 2022 року - затверджено стратегію, спрямовану на подолання гендерного розриву в оплаті праці до 2030 року, а також операційний план для її виконання до 2025 року.
- Грудень 2022 року - затвердження Національного плану дій для виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325, що стосується "Жінок, миру та безпеки", яке враховувало нові виклики, які виникли внаслідок повномасштабної війни.

Підсумовуючи, гендерна політика в незалежній Україні є наймолодшою в порівнянні з Німеччиною, Іспанією і тим паче Швецією. Перші основоположні документи та директиви імплементувались лише на початку 2000-х років. Та вже більш сталий і змістовний курс у напрямку гендерних реформ Україна почала розвивати після 2014-го року. І вже зараз можна бачити відчутні результати на національному рівні, але порівнюючи з країнами Європейського Союзу є ще багато проблем і критичних питань, які потребують більш нагального вирішення.

ВИСНОВКИ

Починаючи з XVIII століття відбуваються значні зміни в суспільній думці про роль жінок у суспільстві. Все більше на порядок денний ставала проблема рівності жінок та чоловіків, яка і на сьогоднішній день не втрачає своєї актуальності.

У даній роботі нам вдалось визначити головні передумови та фактори, які сприяли появі перших емансипаційних настроїв серед жінок. Зокрема досить сильними каталізаторами були Французька революція та філософські рухи Просвітництва і Романтизму. Також зростання рівня освіти серед жінок, що сприяло їх обізнаності в своїх правах. Промислова революція та світові війни, які призвели до залучення жінок до трудової діяльності, що зробило їх фінансово незалежними від чоловіків, що також вплинуло на зростання феміністичних настроїв. Найпершим великим історичним досягненням, без якого б паритетність було б складно уявити, стало отримання жінками загально-громадянського виборчого права. Саме тому початок роботи було присвячено характеристиці особливостей суфражистських рухів в Європі.

Хоча це на практиці і не вирішувало всіх нерівностей у суспільстві і жінки мали продовжувати боротьбу за рівне ставлення до себе у патріархальному суспільстві, та це стало надихаючим поштовхом для жіночих рухів в багатьох країнах. Жінки зіткнулася з опором патріархальних структур, а також із супротивом чоловіків і навіть інших жінок. Результати цієї боротьби можуть бути не відразу очевидними, але вони мають важливе значення для суспільства в цілому.

Характеризуючи політичну емансипацію жінок у Швеції, Німеччині, Іспанії та Україні ми прийшли до висновку, що кожна країна має свій власний підхід та шлях до досягнення рівності статей. Проте, їх об'єднує і багато спільних рис. Перш за все, перші емансипаційні настрої у всіх чотирьох країнах почали з'являтися в XIX столітті, про що детально розповідалось в першому розділі.

Жінки цих країн на початкових етапах мали практично однакові цілі та завдання для їх боротьби. Виборче право, право на освіту, незалежність від чоловіка та багато інших пунктів, які на сьогоднішній день сприймаються жінками, як буденність.

Проте, головною відмінністю була політична ситуація в кожній з країн, яка дуже часто обмежувала жінок в будь-якій діяльності. Як це наприклад було за часів Франко в Іспанії (1930-1975 рр.) чи в період диктатури Гітлера у Німеччині (1933-1945рр.). До цього списку можна також віднести й Україну радянського періоду (1919 – 1991 рр.). Що стосується Швеції, то серед суспільства зберігалась тенденція довіри до держави, що полегшувала жінкам рухати зміни в країні та їх становищі. Проте, все ще існував опір зі сторони чоловіків та вкорінені гендерні ролі, що призупиняло процес розвитку.

Різні історичні умови існування жінок також сформували і напрямок феміністичної ідейності кожного з рухів. Зокрема, в роботі було виділено та охарактеризовано три основні провідні течії фемінізму, які були властиві для обраних країн.

- 1. Характерний для Швеції ліберальний фемінізм, основою якого є індивідуалізм та фокусування на законодавчих реформах задля досягнення рівності.**
- 2. Радикальний фемінізм, який в свою чергу виступає за повну ліквідацію політичних та соціальних структур, оскільки вони мають патріархальне коріння. Такі засади були характерні для іспанських жіночих рухів, які також мали тісний зв'язок з національними ідеями, що також було характерним і для українських жіночих рухів.**
- 3. Соціалістичний фемінізм, ідейною основою якого було визначення основних форм експлуатації жінок в капіталізмі та патріархаті. Ця течія була характерна для жіночої діяльності в УРСР та НДР. Зокрема, однією з навідомих представниць цього руху є німкеня Клара Цеткін.**

Починаючи з 1960-70-х років, саме в роки зародження радикальної та соціалістичної течії фемінізму, почала приділятися увага представництву жінок в органах державної влади. Феміністичні рухи, що створювались в той час, змінювали фокус уваги і наголошували на постматеріалістичних цінностях. Акцентуючи, зокрема, на дефіциті демократії, легітимності та справедливості розподілу влади, все більше на порядок денний почали підіймати питання рівного політичного представництва жінок. Зокрема, за ініціативами німецьких та французьких феміністок. Що як наслідок було підкріплено Пекінською декларацією 1995 року і потім поступово, багато країн почали вводити в свої законодавства, вимоги до гендерно збалансованих списків кандидатів та гендерних квот.

Саме тоді було вперше визначено поняття гендерного паритету як принципу, що визначає справедливе рівне представництво жінок і чоловіків у різних сферах суспільства, сприяючи створенню рівноправних умов для їх участі в політиці, громадському житті, бізнесі та інших сферах, з метою боротьби з гендерною нерівністю.

Розкриваючи теоретичну концепцію цього явища в політиці, варто виділити шість основних аргументів, які пояснюють його важливість:

- жінки-політикині як зразок для наслідування;
- рівне представництво як ознака справедливості;
- лише жінки можуть представляти інтереси жінок;
- паритетність відроджує демократію;
- більша довіра від жінок до політичних інститутів;
- підвищення легітимності владних інститутів.

Важливим результатом даного дослідження є виокремлення основних механізмів досягнення паритету, що включають наступні заходи: гендерні квоти; створення умов праці для жінок, зокрема з дітьми; наставництво або менторство; розширення для жінок списку доступних галузей працевлаштування; сприяння рівному розподілу обов'язків між чоловіками та жінками у різних сферах.

Аналіз джерел та літератури дав змогу виділити три стратегії задля досягнення рівності, а саме – риторика рівності, просування рівності та гарантії рівності. Найбільшим ефективним механізмом досягнення політичної паритетності було визначено гендерне квотування, яке гарантує, що певний відсоток (узагальнено не менше 30%) з дискримінованої групи буде представлено в політичних інститутах. Нами було досліджено два основних види квот - добровільні та законодавчі. Перші зокрема характерні для більшості європейських країн, а саме Швеції, Німеччині та Україні. Проте, як з'ясувалося, динаміка політичного представництва жінок цих країн значно відрізняється, незважаючи на схожість систем квотування, що знову ж таки пояснюється різними історичними умовами розвитку та суспільними (не)прогресивними поглядами. Наступний тип квот, є більш жостким та дієвим, адже саме держава вже надає жінкам певні зарезервовані місця. Така політика існує в Іспанії, і показує дуже високі і динамічні результати рівного представництва.

У роботі також було визначено та проаналізовано основні вимоги, яких варто дотримуватись задля ефективнішої реалізації системи квотування: державне регулювання імплементації гендерного квотування та санкцій за їх непроведення (відмова в реєстрації) або ж навпаки стимули (державне фінансування); розміщення кандидаток у партійних списках відповідно системи “блискавка” (zipper system); розмір квоти - 30% / 40%; робота з суспільним ставленням до жінок на державних посадах.

Шляхом співставлення та аналізу європейських рейтингів рівності було доведено, що чим вищий рівень представництва жінок у країні тим вищий рівень гарантій громадянських прав і свобод. А також високі показники економічного розвитку, адже паритетність сприяє економічному різноманіттю, толерантності та інклюзивності.

Аналізуючи специфіку гендерної політики Німеччини, Іспанії, Швеції та України, головну увагу варто звернути на чинники та сфери впливу, які мають прямий чи опосередкований зв'язок з політичними паритетними заходами.

Було визначено, що основною для впровадження будь-якого роду гендерної політики є закон про рівність у Конституції країни. Саме з нього починаються всі зміни в напрямку паритетності.

В загальному контексті, важливу роль у становленні політики рівності відіграв Європейський Союз. Зокрема, директиви та програми ЄС активно застосувались в Іспанії та Німеччині, що дуже стрімко допомогало їм рухати свої реформи. Схожа ситуація існує наразі і в Україні, адже вже протягом багатьох років реформується українське законодавство, в тому числі в сфері гендерної політики, відповідно до вимог ЄС.

Було досліджено представництво жінок в ключових партіях країн, парламентах та вищих державних органах. Зокрема, проаналізувавши та співставивши за допомогою актуальних статистичних даних процес зростання та залученості жінок у державотворчі органи, дозволило нам побачити результативність та ефективність квотних систем та паритетної політики в країнах.

Одним з показників гендерної паритетності є гендерний розрив в оплаті праці. В Україні він становить 18,6%, в Німеччина -18%, Іспанія - 16%, Швеція - 9,9%. Як наслідок було встановлено, головні причини цього явища, що виявилися подібними в усіх чотрьох країнах. По-перше, явище сексуальної/гендерної сегрегації, вища залученість жінок в “фемінізовані” галузі праці, які переважно є низькооплачуваними. В політиці це ж проявляється в тому, що жінки обіймають більш м’які посади, пов’язані з соціально-культурними питаннями, здоров’ям чи освітою. Що зберігає явище “скляної стелі” та зменшує внутрішню мотивацію для жінок йти в політику. По-друге, жінки частіше працюють неповний робочий день, адже, по-третє - жінки витрачають більше часу на домашні обов’язки та дітей. По-четверте, чоловіки беруть менше відпусток по догляду за дитиною. На прикладі Швеції в роботі було аргументовано економічними факторами важливість регуляції заохочуваної політики взяття батьком відпустки. Більш того, було надано характеристику цих процесів у трьох інших країнах.

Отже, можемо стверджувати, що всі чотири країни об'єднані ідеєю реформуванням та/або модифікацією політичних інституцій за для ліквідації розриву у представництві жінок та чоловіків. Таким чином, концепція паритету виходить за межі простої рівності, що робить її якісною необхідністю, пов'язаною зі змінами в демократичних структурах та переосмисленням демократії як принципу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

- 1.Виборчий Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
- 2.Загальна декларація прав людини. URL: <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/ukrainian-ukrayinska>
- 3.Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р.
- 4.Gender Equality Policy in Germany.
URL:<https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/meta/en/equality/gender-equality-policy>
- 5.Germany / Gender Equality
https://donortracker.org/donor_profiles/germany/gender
- 6.Gender Equality Index 2023. URL: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/compare-countries>
- 7.Global Gender Report 2023. URL:
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf
- 8.The Beijing Platform for Action Turns: Women in Power and Decision- making.
URL: <http://beijing20.unwomen.org/en/in-focus/decision-making>

Література

9. Богачевська-Хом'як М. Організації жінок у Східній Україні на зламі XIX — XX століть. *Записки НТШ. Т. ССХХV. Львів, 1993. С. 258-277.*
10. Вавриш І. Аналіз образу жінки у культурі суспільства Радянської України. *Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка. 2012. С. 1-6.*
11. Горулько О.Ю. Гендерна компетентність – дієвий механізм утворення паритетного парламенту. *Науковий журнал “Політус”. Випуск 2, 2021. С.69-74*
12. Залеток Н. Емансипація по-радянськи: Місце та роль жінок у суспільстві у публічному дискурсі Й. Сталіна у 1920–1940-х рр. *Літопис Волині. 2022. № 26. С. 205-210*
13. Колодій М. Становлення гендерних досліджень у контексті еволюції жіночого руху: від марксизму до постмодернізму. *Науковий вісник Ужгородського університету. Випуск 9, 2008. - С.203-206*
14. Лапченко А. Правовий статус жінки-селянки в 1920–1930-ті роки в УСРР. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. 2021. № 24. С.108-112*
15. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. *Чернівці: Книги. XXI, 2006. С. 500.*
16. Непіпенко Л.П. Гендерна ідеологія та гендерна політика в радянській політичній культурі України періоду непу. *Гілея: науковий вісник. Історичні науки. 2019. Вип. 145. С. 116–123.*
17. Олійник Н. Громадсько-політична активність жінок в радянській Україні (1922-1991 рр.). *Гендерні теорії, гендерні практики: налагоджуючи мости, Харків. 2008. С.31-40*

18. Петреченко С. А. Виборче право жінок в Україні у аспекті захисту їх політичних прав. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Випуск 63. 2021. С. 83-87
19. Романюк А. Політична доктрина фемінізму у ХХ ст. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Випуск 13, 2009 - С. 344-350
20. Смольницька М. Жінка в радянському суспільстві: офіційний образ і реальна практика. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. 2011. № 16. С. 162-174
21. Стародубець Г. Гендерні стратегії більшовицької влади в умовах радянзації західних областей України та Білорусії в 1944-1946 рр. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Історичні науки». 2018. Вип. 27. С. 270-275.
22. Табанова А. І. Міжнародний досвід як методологічна основа досягнення гендерного паритету в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». № 6(34). 2017. С. 20-24
23. Топчій Г.С., Литвиненко А.І., Іваженко І.Б. Гендерна політика в Україні: сучасні трансформації. *Наукові перспективи* № 1(19), Полтава, 2021. С.233-245
24. Щигелевська Г., Потіха О., Габрусєва Н., Чоп Т. Гендерні квоти та жіноче представництво на вищих керівних посадах місцевого самоврядування в Україні. *Науковий-теоретичний альманах ГРАНІ* Том 24, № 7-8. 2021 С. 59-76
25. Botsch E. The Policy on Gender Equality in Germany. Brussels. 2015. р.33
26. Giffey F. Women and Men in Germany. Germany, 2020. р. 57

27. Kantola J. Women's Political Representation in the European Union. *The Journal of Legislative Studies*. Volume 15, 2009. p. 379-400
28. Macrae H. Double-Speak: The European Union and Gender Parity. *West European Politic*. 35(2) 2012. p. 301-318
29. Offen K. European Feminisms, 1700-1950. A Political History. USA, California, 2000. p. 584
30. Praud J. Introduction: Gender Parity and Quotas in European Politics. *West European Politic*. 35(2)2012. p. 286-300
31. Stockemer D. Why are there differences in the political representation of women in the 27 countries of the European Union? *Perspectives on European Politics and Society*. 8(4), 2007. p. 476-493

Інтернет-ресурси

32. Величко С. Як жінки боролися за право голосувати на виборах? URL: <https://tmcinfo.com.ua/yak-zhinky-borolysya-za-pravo-holosuvaty-na-vyborah/>
33. Володіна Е., Думанська М. Як німкені боролися за свої права? 2020. URL: <https://www.dw.com/uk/від-домогосподарки-до-канцлерки-як-німкені-боролися-за-свої-права/a-52680687>
34. Гавришко М. (2010). Галицькі феміністки 1930-х: нацистське "Кухня-Церква- Діти" не для нас. Журнал «Історична правда» . URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/12/29/11244/>
35. Жіноче виборче право. URL: https://www.wikizero.com/uk/Виборче_право_для_жінок
36. Задоецько К. О. Гендерний паритет та гендерні квоти в системі державного управління: міжнародний досвід та українські реалії. *Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна*

безпека". №5, 2019. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15740642084066.pdf>

37. Марценюк Т. Фемінізм “По-шведськи” чи роль жіночого руху в забезпеченні гендерної рівності у Швеції. URL:

<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0e38aab3-b88c-4988-b043-e62b4c88381a/content>

38. Тишко І. Жінки в політиці України: 100 років еволюції. URL:

<https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zhinki-v-polititsi-ukraini-100-rokiv-evolyutsii-134913.html>

39. Фарегберг В.М. . Життя європейців: гендерна рівність в Швеції.

URL: <https://povaha.org.ua/zhyttya-jevropejtsiv-henderna-rivnist-v-shvetsiji/>

40. Черняхівська В. Історичний досвід становлення української моделі гендерного паритету. Державне управління: удосконалення та розвиток.

2016. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1012>

41. Árbol-Pérez I., Entrena-Durán F. Gender Parity in Spain: Attainments and Remaining Challenges. URL: <https://www.mdpi.com/2076-0760/11/1/4>

42. Blick zurück - Frauen und Politik. URL: <https://www.lpb-bw.de/publikationen/stadtfra/frauen3.htm>

43. Blome A., Müller K.-U. Gekommen, um (unterrepräsentiert) zu bleiben? Frauenanteil im Deutschen Bundestag stagniert seit über 20 Jahren bei einem Drittel.

URL:https://www.diw.de/de/diw_01.c.827415.de/publikationen/wochenberichte/2021_43_1/gekommen_um_unterrepraesentiert_zu_bleiben_frauenanteil_n_bundestag_stagniert_seit_ueber_20_jahren_bei_einem_drittel.html

44. Brechenmacher S. Germany Has a New Feminist Foreign Policy. What Does It Mean in Practice? 2023. URL:

<https://carnegieendowment.org/2023/03/08/germany-has-new-feminist-foreign-policy.-what-does-it-mean-in-practice-pub-89224>

45. Burkett E. Women's rights movement. 2023. URL: <https://www.britannica.com/event/womens-movement>
46. Conoce la historia de los derechos de la mujer en España 2018. URL: https://eacnur.org/es/blog/historia-derechos-de-la-mujer-en-espana-tc_alt45664n_o_pstn_o_pst
47. Cottais C. Liberal feminism URL: https://igg-geo.org/wp-content/uploads/2021/08/IGG_CCottais_Liberal_feminism2020.pdf
48. Crespo Garay C. Los avances en la igualdad de la mujer en España desde 1975. 2023. URL: <https://www.nationalgeographic.es/historia/2022/03/los-avances-en-la-igualdad-de-la-mujer-en-espana-desde-1975>
49. DDR und BRD im Vergleich: Gleichberechtigung der Frau. URL: <https://www.mdr.de/geschichte/ddr/alltag/familie/gleichberechtigung-mann-frau-ost-west-loehne-renten-100.html>
50. El Gobierno aprueba el III Plan Estratégico para la Igualdad Efectiva de Mujeres y Hombres 2022-2025. URL: <https://www.lamoncloa.gob.es/consejodeministros/resumenes/Paginas/2022/080322-rp-cministros.aspx>
51. Electoral quotas that work. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/good-practices/electoral-quotas-work>
52. Equal power and influence for women and men – that's what Sweden is aiming for. URL: <https://sweden.se/life/equality/gender-equality>
53. Fees E.W. Making women matter: Spain's long road toward gender equality. USA, 2007. URL: https://cdr.lib.unc.edu/concern/parent/2v23vt868/file_sets/sb3978589

54. Feminisms and Feminist Movements in Europe. URL: <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/gender-and-europe/feminisms-and-feminist-movements/feminisms-and-feminist-movements-in-europe#sommaire-the-era-of-feminist-congresses-1890-1914->
55. Granath L., Myrenberg L., Kahn S. Jämställdhet förr och vägen till ett mer jämställt samhälle. 2023. URL: <https://www.so-rummet.se/fakta-artiklar/jamstallldhet-forr-och-vagen-till-ett-mer-jamstallt-samhalle#>
56. Historia del feminismo en España. 2023. URL: <https://livolet.com/historia-feminismo/historia-feminismo-espana/>
57. Lönegapet mellan män och kvinnor ökar igen. URL: <https://akademssr.se/post/lonegapet-mellan-man-och-kvinnor-okar-igen>
58. La presencia de la mujer en los círculos de poder: las cifras de la paridad en España. URL: https://www.ondacero.es/noticias/sociedad/presencia-mujer-circulos-poder-cifras-paridad-espana_202303056404700188ee0500014ab37d.html
59. Lens I. Gender/Geschlechterpolitik URL: <https://www.bpb.de/kurz-knapp/lexika/handwoerterbuch-politisches-system/511464/gender-geschlechterpolitik/>
60. Lewis J.J. What Is Radical Feminism? URL: <https://www.thoughtco.com/what-is-radical-feminism-3528997>
61. Napikoski L. Socialist Feminism Definition and Comparisons URL: <https://www.thoughtco.com/socialist-feminism-womens-history-definition-3528988>
62. Picq E. The History of Feminist Movements in France. 2002. URL: <http://francoisepicq.fr/the-history-of-feminist-movements-in-france/>
63. Plaza A.M., Garcia C.P., Leralta J.M., Jimenez P. Las 350 caras del nuevo Congreso: mayoría de novatos, con estudios universitarios y con más de 50

años. URL: <https://www.rtve.es/noticias/20230817/composicion-congreso-diputados/2453798.shtml>

64. Schaeffer K. Key facts about women's suffrage around the world, a century after U.S. ratified 19th Amendment. URL:

<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/10/05/key-facts-about-womens-suffrage-around-the-world-a-century-after-u-s-ratified-19th-amendment/>

65. Schäper C., Schrenker A., Wrohlich K. Gender Pay Gap und Gender Care Gap steigen bis zur Mitte des Lebens stark an. URL:

https://www.diw.de/de/diw_01.c.867356.de/publikationen/wochenberichte/2023_09_1/gender_pay_gap_und_gender_care_gap_steigen_bis_zur_mitte_des_lebens_stark_an.html

66. Socialist Feminism Explained: What Is Socialist Feminism URL:

<https://www.masterclass.com/articles/socialist-feminism>

67. Von Welle zu Welle. URL: <https://www.boell.de/de/2018/07/03/von-welle-zu-welle>

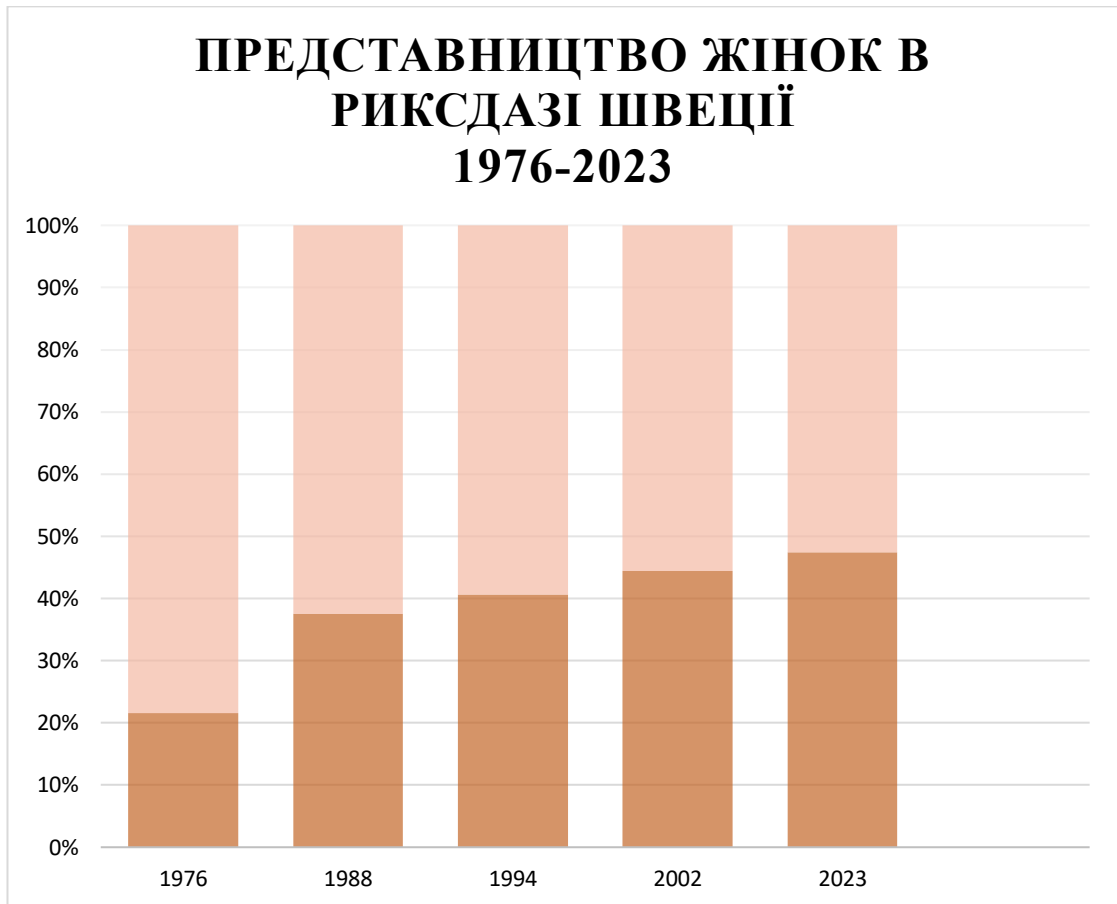
68. Women's struggle for the right to vote. URL:

<https://www.bbc.co.uk/bitesize/topics/zxwg3j6/articles/z6gh6g8>

ДОДАТКИ

Додаток А

Представництво жінок в Риксдазі Швеції 1976-2023 рік

Таблиця порівняння Німеччини, Іспанії, Швеції та України

Країна	Німеччина		Іспанія	Швеція	Україна	
	ФРН	НДР				
Індекс гендерної рівності (2023)	11 місце (70.8%)		4 місце (76.4%)	1 місце (82.2%)	----	
Глобальний гендерний розрив (2023) (0 = нерівність; 1 = паритет)	6 місце (0,815)		18 місце (0,791)	5 місце (0,815)	66 місце (0,714)	
Рівна оплата за однакову працю	1951	1957	2007	1960	2005	1961 (УРСР)
Рік першого обрання жінок в парламент	1919		1931	1921	1991	1938 (ВР УРСР) 1917 (УНР)
Закон про Гендерну рівність	1958	1949	2007	1979	2005	

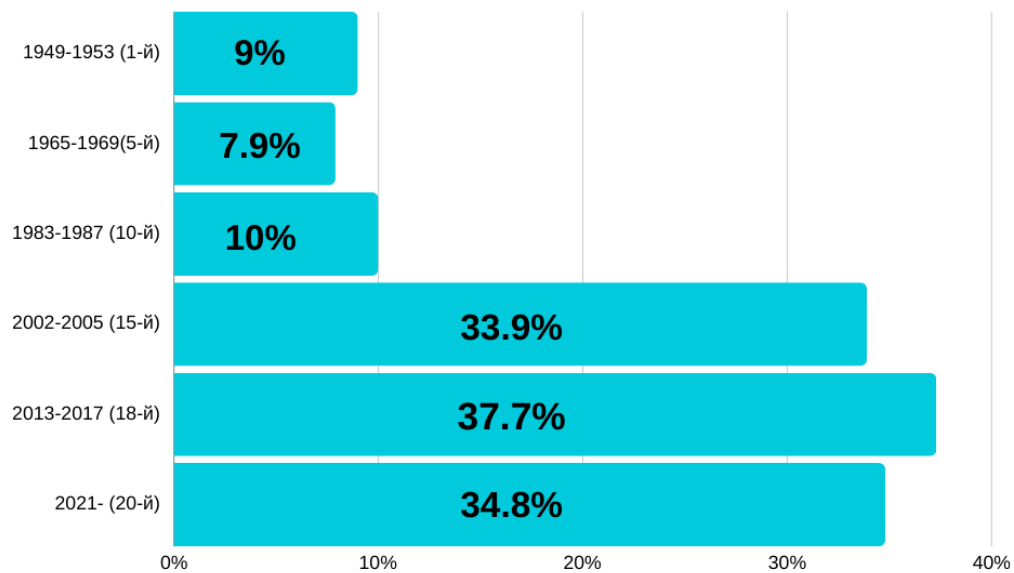
Додаток В

Рейтинг країн ЄС відповідно до 7 сфер Індексу гендерної рівності

	робота	гроші	знання	час	влада	здоров'я	насильство
Швеція	1 84,8%	8 87,2%	1 76,4%	3 71,9 %	1 85,1%	2 94,5%	немає даних
Німеччина	8 76,8%	9 87,1%	24 56,1%	14 65 %	8 67,6%	8 89,8%	немає даних
Іспанія	18 75,4%	17 78,3	5 70%	5 70,4 %	3 81,1%	6 91,2%	немає даних

Представництво жінок в Бундестазі Німеччини(1949-2023)

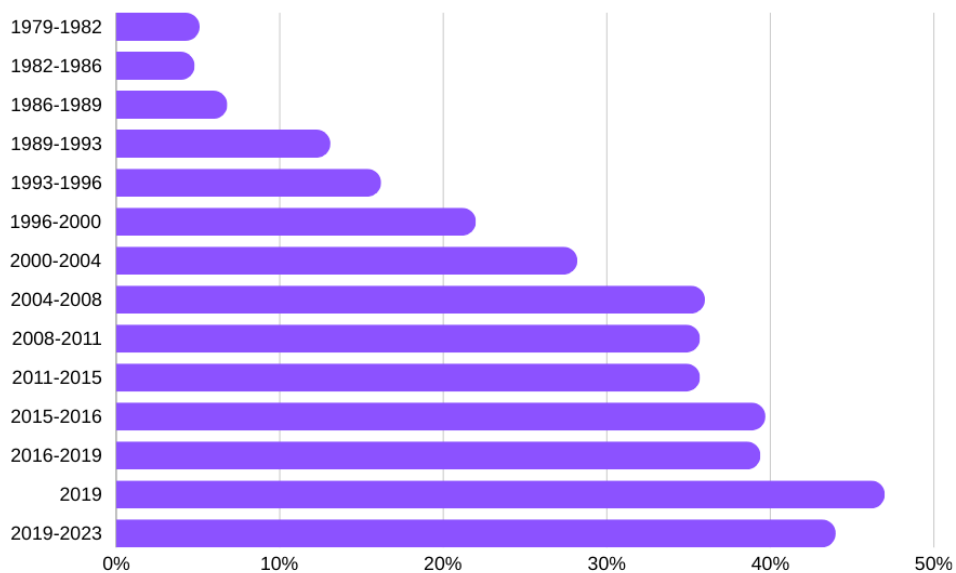
Представництво жінок в Бундестазі (%)

- в дужках вказано скликання Бундестагу

Представництво жінок в Іспанському Конгресі 1979-2023

**Представництво жінок в Іспанському Конгресі
(%)**

Представництво жінок у Верховній Раді України I-IX скликання (%)

Відсоток жінок серед членів КПУ [28] [6]

Роки	1923	1925	1958	1970
Відсоток членства жінок	9,2	11, 2	17,5	19,8

Представництво жінок у Верховній Раді в парламентських партіях (2023)

Отримання жінками виборчого права в Європі

